LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS
LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

62.évf. X. sz.
1987. október

TARTALOMJEGYZÉK

Lelkipásztor, 1987. október hó

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Nem szégyellem a Krisztus evangéliumát (Kalácska Béla) 579
50 éves lelkészi találkozó (D. Koren Emil) 586

TANULMÁNYOK

Jelen és eszkatológikus jövendő a Jelenések könyvében
(+Dr. Karner Károly) 588

HALOTTAINK

Bogya Géza (Detre János) 602
Torda Gyula (Detre János) 603
Petri Dezső (Prőhle Károly) 605

KÖNYVSZEMLE

C. G. Jung, az álombarlang kalauza (Dr. Bodrog Miklós) 607
Lapszemle (Ford.: Csepregi Béla) 608

IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Ádvent 1. vasárnapja (Zászkaliczky Péter) 610
Ádvent 2. vasárnapja (Madocsai Miklós) 612
Ádvent 3. vasárnapja (Sztojanovics András) 615
Ádvent 4. vasárnapja (Mekis Ádám) 617
Ádventi esték (Szabóné Mátrai Mariann) 619
Karácsony este (Bárány Gyula) 626
Karácsony 2. ünnepe (Kevehází László) 628
Gondolatok az igehirdetésekhez (Győr Sándor - Zügn Tamás) .. 632

LELKIPÁSZTOR
Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István
A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.
Tel.: 142-074 Eng. sz.: EL/11/1976
Készült az Evangélikus Teológiai Akadémia offset gépén.
Eng.sz.: 4335 Felelős: Dr. Nagy István
Előfizetés havi 42.- forint, fél évre 250.- forint, egy évre 500.- forint.

ISSN 0133-2821

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Nem szégyellem a Krisztus evangéliumát

Amikor kora ifjúságomban - 30 évvel ezelőtt - elfogadtam az evangélium hívó szavát, az örömhírt, értelmemmel tudtam, hogy ez mindenkinek szól, - "aki hisz őbenne", de szívemmel akkor mégis úgy éreztem, hogy az örömhír a teremtettségben csak nekem szól, csak az enyém. Sokféleképpen juthatunk hitre, de a közös mindig a szubjektív élmény, "a megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!" személyes átélése. Ez a tény egyfelől összeköt bennünket - közös eredőnknél fogva - Isten gyermekévé, másfelől konfesszionális, hitvallásos elkötelezettségre is késztet. A hívő életnek ezt a két összetevőjét sosem szégyelltem, mindig megvallottam.

Ezért tudok most a nógrádi egyházmegye közgyűlése előtt hálás szívvel visszaemlékezni az elmúlt évtizedekre, benne 15 éves gyülekezeti lelkészi szolgálatomra. Én, aki mintegy negyed századon keresztül a Duna-kanyarban és a főváros vonzásában éltem, tanultam és dolgoztam, az utóbbi 15 év alatt nógrádivá lettem. Mit is tehetne egy lelkész jobbat új szolgálati megbízatása kezdetén, minthogy az elmúlt évek szolgálati tapasztalatait rendezi önmagában, ezeket figyelembe véve újra Isten igéje után nyúl és annak medrében maradva, a Szentlélek által megvilágosított és a hit által irányított értelem segítségével tekint előre és dolgozza fel a konkrét feladatokat.

A nógrádi egyházmegye espereseként, a püspök munkatársaként - új megbízatásom kezdetén - Isten igéjével indulok: "Nem szégyellem, az evangéliumot, hiszen Isten ereje az, amellyel minden hívőt üdvözít, elsősorban zsidót, de görögöt is, mert Isten a maga igazságát nyilatkoztatja ki benne hitből hitbe, ahogyan meg van írva: 'Az igaz ember pedig hitből fog élni."

El kell hogy mondjam: középiskolás éveim, műszaki és teológiai tanulmányaim és munkám, a megyében töltött lelkészi szolgálatom, társadalmi megbízatásom során, ez az ige sokszor talált visszhangra szívemben, erősített meg hitemben és hivatástudatomban. Gondolom városi és megyei megbízatásaim alkalmával is, amikor véleményemet kérték vagy én kértem szót, első szavaim hallatán egyértelművé vált, hogy itt egy evangélikus lelkész szól, aki nem szégyelli az evangéliumot és így képviseli egyházát, a város ill. a megye evangélikusságát. Ebbeni meggyőződésemben Pál apostol bizonyságtevő életútja és Luther Márton reformátori felismerése és hitvallása mindig bátorított és erősített.

Az evangélium az egyház igazi kincse

János evangéliumát nem légüres térben hirdette és nem ebben született meg a keresztyénség sem. Pál apostol szerint Jézus az "idők teljességében" lépett a történelem színpadára. A beteljesedésnek

és az ezt megelőző messiási várakozásoknak idői kerete a hellenizmus és a római császárok uralkodás kezdetének két évszázada. A különféle messiási váradalmak ezen időszakban rajzolódtak ki és erősödtek meg. A váradalmak különbözőségét és hullámzását természetesen magának a kornak történelmi összetevői /politikai, társadalmi, gazdasági stb./ is motiválták. /Megjegyzendő: Durkheim és Max Weber óta kevesen vonják kétségbe, hogy a vallás és a társadalom kölcsönhatásban van egymással. Durkheim még messzebbre is megy, a vallást - primitívtől a keresztyénségig - "társadalmi tényként" kezeli, mint a "kollektív tudat" termékét és sajátos szociológiai módszerekkel vizsgálja./ Ebből a mi vizsgálódásunk során két dolog fontos. Egyfelől az Ószövetségi várakozások nem mentesek a társadalmi összetevőktől, másfelől a Krisztusban történő kinyilatkoztatás vonatkozásában a szociológiai mószerek csak a társadalmi összetevők vizsgálatához bizonyulnak elégségesnek. Így az "idők teljességét" nem a kor szülte. Luther szerint "nem az idő tette lehetővé a Fiú elküldését,... hanem a Fiú elküldése hozta létre az idő teljesség." Krisztus evangéliumának meghirdetésével nem valamiféle emberi várakozásokat elégített ki. Itt nem elérhetetlen emberi vágyaknak egy történelmi személyben való manifesztációjáról van szó, hanem az ígéretek Krisztusban történő, új embert és új világot teremtő beteljesedése érkezett el.

Pál apostol, aki az evangéliumot nem emberektől vette, hanem Jézus Krisztus kinyilatkoztatása által kapta, az "idők teljessége" alatt a fentieket látta meg a hit éleslátásával. Ezért száll vitába saját népével ő, aki "a törvényben követelt igazság szempontjából fedhetetlen: a törvény nem üdvözít, csak nevelőnk a Krisztusig, mert a Krisztusba vetett hit által üdvözülünk és nem a törvény cselekedetei alapján. A törvény szükséges, de csak úgy, mint a tükör, amelyben meglátjuk, hogy hol vagyunk piszkosak, de a tükör képtelen megtisztítani, csak az evangélium, amely viszont a pogány világ számára is adatott és közös nevezőre hoz minden embert és minden népet. "Krisztusban - mondja Pál - nincs többé sem zsidó, sem görög, nincs sem szolga, sem szabad, nincs sem férfi, sem nő, mert mindnyájan egyek vagyunk a Krisztus Jézusban". Ezért vallja Pál, hogy szolgálatával el van kötelezve, adósságként végzi azt különbségtétel nélkül. El van kötelezve a zsidóknak, a barbároknak, akiket nem ért el a hellenista ci vilizáció, de elkötelezése szól a görögül tudó, hellén kultúra kincseit magába foglaló római "szellemi elitnek" is.

Tudjuk, Pál az evangélium hirdetésével nem aratott osztatlan sikert a kor magasan kvalifikált műveljei között sem Athénben, sem Korinthusban. Ennek ellenére ünnepélyesen jelenti ki a korinthusi és a római gyülkezetnek, s rajta keresztül a birodalom fővárosának Rómának: "Nem szégyellem az evangéliumot,.... mert a keresztről szóló beszéd bolondság ugyan azoknak, akik elvesznek, de nekünk, akik üdvözülünk, Istennek ereje". E mögött a deklarált apostoli hitvallás mögött az a mély, átélt meggyőződés húzódik, hogy az evangélium Istentől ered és nem valamiféle filozófiai eszmerendszer szülötte, hanem Istennek az a szeretete, amellyel meg akarja menteni az embert testi, lelki és szellemi valóságában. "Az evangélium hirdetése nem elvont eszmék hirdetése, nem is a teljesíthetőség minden alapját nélkülöző erkölcsi követelések hangoztatása, hanem Istennek szabadítást teremtő ereje /dünamis z theou/: szabadítást /szótéria/ a végső ítélet vonatkozásában, de szabadítást a hit számára valóságosan

itt a földi életben is, mert a kettő éppen az evangéliumra hittel hallgató ember számára nem választható többé el egymástól". /Varga Zs.: Rómaiakhoz írt levél magyarázata. 176. old./

Ha most a történelem kerekét előrébb hajtjuk ezerötszáz évvel, akkor meglepően hasonló jelenséggel találkozunk. Az Isten igazságát fanatikus elszántsággal kereső Luther, a szerzetesi kegyességben tökéletességre törekvő ember, megtalálja a hit általi megigazulás evangéliumi üzenetét. Pál apostolnak a Rómaiakhoz írt levelét magyarázva döbben rá Luther arra, hogy az Isten előtt igaz ember hitből él. Az ember hit által, kegyelemből igazul meg a törvény cselekvésétől függetlenül. Átütő ereje volt ennek a tanításnak. Látszott, hogy ezt Luther maga átszenvedte, átélte és elementáris erővel volt kész érvényt szerezni Isten igazságának, az evangéliumnak. "Ez a tanítás - mondta Melanchton - egy új korszak kezdetét jelenti". Igaza lett.

Az evangélium ökumenikus üzenete

Törvénykönyvünk Ünnepélyes Nyilatkozatában foglaltakkal összhangban vallom, hogy a keresztyénség és benne "Evangélikus Egyházam a történelem során a történelmet formáló Isten akaratából élt, él és élni fog a magyar hazában és népe közösségében". Vallom, hogy az evangélium befogadása, a keresztyénség felvétele nélkül a Kárpát-medencében nem vert volna gyökeret kalandozó , szilaj, pogány népünk. Ki tudná ma már megmondani, hogy mit köszönhet magyar népünk szent István királyunknak és bencés tanácsadóinak /pl.: Gellért püspöknek, Anasztáziusz és Domonkos Benedek rendi szerzeteseknek/. Nem kétséges, hogy a törvény szigora és az evangélium melege döntően elősegítette a minden irányban nyitni tudó istváni békepolitika kialakulását, minden külső hatalomtól független keresztyén magyar állam alapjainak lerakását.

Vallom, hogy a protestánsok történelmünk során nemcsak kulturális, művészeti, irodalmi, oktatási vonalon alkottak értékállót népünk életében, hanem a nemzet szabadságáért és függetlenségéért folytatott harc döntő letéteményesei is voltak. Bocskaitól kezdve Thökölyn és Kossuthon ás Bajcsy Zsilinszki Erdréig.

De vallom azt is, miután előbb rendelkeztem földi állampolgársággal, mint mennyeivel, hogy Isten teremtésbeli életrendje jelölte ki számomra magyar hazámat, itt kell élnem és itt kell szolgálnom.

A közösségi társadalmat jól, nehezen építő hazánkban az egyházaknak a háború előtti privilégiumai és társadalmi pillérei összeomlottak, jelentős mértékben megnyirbálódtak közéleti, oktatási és kulturális pozíciói is. Isten kegyelmes ítélete megmutatta, hogy az egyház eredője nem evilági, építsen az evangélium erejére! Mi evangélikusok újból ráeszméltünk Luther 95 tételének egyik igen fontos tanítására: "Az egyház igazi kincse az Isten dicsőségének és kegyelmének legszentebb evangéliuma" /62. tétel/.

Az evangéliumnak korunkban igen fontos az ökumenikus üzenete. Ez kötheti össze az egyházakat a közös szolgálat és cselekvés vonalán. Mire kötelezi ma az egyházakat az evangélium ökumenikus üzenete? Ha az evangélium kinyilatkoztatását követően egyesítő, összekötő erő tudott lenni zsidó és pogány, hellén és barbár, férfi és nő, gazdag és szegény között, akkor történelmi jelenünkben miért nem

élünk ezzel az erővel? Hogyan harcolunk a megosztott világ egységéért, ha mi is a megosztottság állapotában élünk?

Éppen 60 éve alakult meg a hit és egyházszervezet ökumenikus mozgalma, amely utóbb beolvadva az Egyházak Világtanácsába 50 éves teológiai munkával készítette el az egység-törekvés Limai Dokumentumát. A mi evangélikus egyházunk is elkészítette a Limai Dokumentummal kapcsolatos észrevételeit, fenntartásait és állásfoglalását. A Dokumentumot az "ökumenikus dialógushoz elfogadjuk tárgyi alapként, de ezen túlmenően dialógust folytatunk bármely egyházzal a kölcsönös elismerés érdekében". Milyen szempontok vezessenek a dialógus során, hogy tényleges egységre jussunk az evangéliumban, a közös teológiai gondolkodásban és a szolgálatban.

Elhatároljuk magunkat minden olyan ökumenikus törekvéstől, amely az egységet az egyház túlélése, megmentése érdekében munkálja, vagy amelyet "nemkeresztyén vallásos, szellemi és politikai erőkkel szembeni összefogás motivál" /dr. Selmeczi/.

A dialógusban alapvető - a felekezeti identitás megtartása mellett - az előítéletektől mentes evangéliumi lelkület. Háttérbe kell szorítani az ellenreformáció óta búvópatakként fel-felbukkanó társadalmi tényezőkből származó különbözőségeket, esetleg ellentéteket. A társadalmi gyökerek elvágása kezdetben fáj, de utat nyit az evangéliumban adott tényleges egység felé. A dialógus során szoruljanak háttérbe a múlt sérelmei és tekintetünket az egység-törekvés útjában álló mai kérdések tisztázására fordítsuk /ne csak azt nézzük, ami összeköt/. Példaként és járható útként említem, hogy a balassagyarmati evangélikus egyház történetének "fekete napjai" között van számon tartva a többi között az a fájdalmas esemény, amikor 270 évvel ezelőtt a Balassa grófok elvették a mai római katolikus plébánia területén álló harmadik templomunkat egyházi objektumainkkal együtt. Igaz, 270 év után, de elmentünk abba a katolikus templomba. amelynek falaiba beépültek volt templomunk kövei is. Megható volt és sokan elérzékenyültünk az első ökumenikus istentiszteleten, amikor Sághy kanonok meleg testvéri szavakkal köszöntötte a protestáns lelkészeket és híveket. Helyi egyházaink életében ez történelmi nyitás volt. Ezek a közös alkalmak kis lépések ugyan az egység keresésében, de nagy távlatot nyitnak az egyház egységében.

Végezetül nem érdektelen odafigyelni - az evangélikus teológiai munkának sem - az Ágostai Hitvallás VII. cikkére: "Az egyház valódi egységéhez elegendő, hogy egyetértés legyen az evangélium tanításában és a szentségek kiszolgálásban. De nem szükséges, hogy az emberi hagyományok, vagyis az emberi eredetű egyházi szokások és szertartások mindenütt egyformák legyenek. Amint Pál mondja: 'Egy a hit, egy a keresztség, egy az Isten és Atyja mindeneknek..." /Ef. 4,5./

Ebben a hazában a vallásos meggyőződésű emberek együtt élnek a marxizmus-leninizmus eszmerendszerét valló honfitársaikkal. Az evangélium ökumenikus elkötelezése keresi a másképpen gondolkodókkal is az egységet a közös cselekvés érdekében. Világosan kell látnunk, hogy a marxista-leninista világnézet részéről nem taktikai meggondolások teremtették meg a feltételeket a dialógus megindításához - ahogy a mi esetünkben sem -, hanem a hazánkban élő különböző világnézetű emberek közös célja és feladatai. Amikor hazánkban a keresztyénség találkozott a még hatalomra nem jutott marxizmussal, már kialakult az emberi együttélésből fakadó dialógus, ahogy ezt Nagy Gyula püspök a "hétköznapok, mindennapok dialógusának" nevezi.

"Hívő és marxista világnézetet valló emberek tartósan egymás mellé kerültek a családokban, a munkahelyeken és a társadalmi együttélés más viszonylataiban. Együtt éltek, együtt dolgoztak, megvitatták kérdéseiket... A keresztyén-marxista dialógus nem valami elvont, pusztán teoretikus problémaként vetődött fel társadalmunkban, hanem mint igazi életszerű probléma" /Nagy Gy.: Hol tart ma a keresztyén-marxista párbeszéd? Diakónia 1982/1. 4. old./. Természetesen a "hétköznapok dialógusán" túl ma már egy egész sor hazai és nemzetközi dialógus zajlott le. A dialógusok során nem akarunk és nem is lehet valamiféle "szocialista keresztyén etikát" létrehozni -ahogy ezt Kocsis Elemér Etikájában írja -, ugyanis ez "a marxizmus és a keresztyénség szünkretizmusa lenne. A szocialista társadalomban élő keresztyén egyház etikája keresztyén etika, amelyben megmarad az alapvető különbség a keresztyén és a marxista etika kiindulópontját illetően, viszont lehetővé válik az együttműködés társadalmi és nemzetközi téren az emberért és az emberiségért" /Kocsis E.: Keresztyén etika 1979. 12. old./.

Az eddigi párbeszéd során tudjuk, hogy van életünknek, világnézetünknek olyan része is, ahol antagonisztikus ellentmondásban állunk egymással. Itt ideológiai harcot folytatunk, de ez az eszmék harca és nem a személyeké.

Életünknek van olyan része is, ahol egymás mellett élünk és a másik álláspontjait, életvitelét tiszteletben tartjuk, miután megismertük a másik meggyőződésének etikai motívumait.

Viszont a társadalmi életnek van olyan találkozási területe is, ahol céljaink közösek. Itt az érdekazonosság miatt együtt dolgozunk. Ezen a területen szükséges az intenzív életszerű dialógus folytatása a közös teendők minél eredményesebb megoldása érdekében.

A párbeszédet helyettünk - mondja Poór József - senki sem végzi és végezheti el. "Párbeszédünkkel őszinte együttgondolkozásra szeretnénk késztetni másokat is. Természetes, hogy e párbeszédben valamenynyien csak tanulók vagyunk, s törekednünk kell a buktatók elkerülésére. A párbeszéd folytatására, a közös feladatok keresésére és vállalására kötelez bennünket közös szolgálatunk és felelősségünk népünkért és hazánkért" /Poór József: Párbeszéd az együttműködés fejlesztéséért. Marxizmus, keresztyénség... 1984. 228. old./.

Az evangélium szociális és békeüzenete

A világgal szolidáris egyház nem kell, hogy azonosuljon annak szellemével és életvitelével. Viszont az egyház evangéliumi identitása megőrzése mellett, a jézusi misszió kötelezettségével kell, hogy végezze a "só és világosság" szolgálatát. Az ószövetségi próféták állandóan ostromolták az elnyomó gazdagokat szociális igazságtalanságaik miatt. Ez a bűn égre kiált! Jézus evangéliumának szerves része, a szeretet kettős nagy parancsolata alapján, a szenvedők és szegények felkarolása. Stauffer - Jézus életének neves kutatója - mondja: "aki bárhol a világon a szegények ügyéért küzd, az a Názáreti Jézus ügyéért küzd". /Die Botschaft Jesu - damals und heute. 89. kk./ Aki ezt elmulasztja - teszi hozzá - elárulja Jézus ügyét.

Sajnos a világon évente 15-16 millió gyermeknek kell meghalnia alultápláltság és kellő egészségügyi ellátottság hiánya miatt. Ez elsősorban az úgynevezett harmadik világ égető problémája, holott ezt pár harcászati repülőgép árából meg lehetne oldani, amelyekbe

milliárdokat ölnek. Ugyanakkor a közismert FAO-jelentés szerint a világ lakosságának dupláját lehetne jól táplálni a megtermelt élelmiszerekkel. Az évek óta felhalmozott élelmiszerhegyek tápértéke csökken és végül csak állatok takarmányozására tudják használni, miközben milliók hallnak éhen. Ezt a kérdést nem lehet fiatalos könnyedséggel, esetleg cinikus nemtörődömséggel úgy elintézni, ahogy a nyár folyamán egy NSZK-beli evangélikus templom falán sprayből kifújt festék-felirat hirdette: "Kenyeret a világnak - a kolbász maradjon itthon!"

Az egyházak - benne az LVSZ - kimagasló karitatív szolgálata ismert a világon. De az egyházaknak - benne a Krisztus-hívőknek - a szociális igazságosságért végzett szolgálata még fontosabb. Ez magába foglalja az egyház fellépését az igazságtalan társadalmi, gazdasági és politikai struktúrákkal szemben. Jézus a szegények üdvösségért és a földi kenyérért egyaránt síkra szállt.

Az evangélium szociális és békeüzenete szétválaszthatatlan, mint nap a melegétől. A béke szülőanyja az igazságosság. A béke biblikus üzenete magába foglalja a "belső" lelki békességet, a földi békét és a béke eszhatonra vonatkozó kiteljesedését, ill. beteljesedését. Egyiket sem szabad a másikkal szemben kijátszani. Nagy Gyula püspök Teológiai Szociáletikájában ezt így foglalja össze: "Istennek a teremtettség testi és lelki szférájára egyformán kiterjedő béke-akarata egyszerre állítja a keresztyén embert az eszhatológikus, örök béke szolgálatába és a földi béke felelős, aktív munkálásába. Megőriz attól, hogy megüresítsük és elhomályosítsuk az evangélium üzenetét. De attól is, hogy a 'békesség evangéliumának' szolgálatától elszakítsuk, vele szembeállítsuk, vagy mellette másodlagossá tegyük a földi béke keresztyén szolgálatát" /Nagy Gy.: i.m.: 256. old./.

Egyesek elfeledkeznek arról, hogy a békeszerzők, béketeremtők /eirénopoioi/ azok, akik aktív módon békét teremtenek, a béke érdekében cselekszenek. Ezek nemcsak azért boldogok, mert neveik fel vannak írva a mennybe, hanem azért is, mert a békesség Istenének fent nevezett szolgálatát végzik, de nem az eszhatonban, hanem a mindenkori immanens világban. A békeszerzők szolgálata evilági. Az örök életben nincs szükség a megtérésre és nem is lesz az ember az embernek farkasa.

A keresztyén békeszerzés alapja a megtérés és a hitre jutott új élet. Az Istennel Krisztusban megbékélt ember megbékél a másik emberrel és nem közömbös számára az őt körülvevő világ sem. "Mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban". Ez a "belső" békesség első "külső" megnyilvánulása. A keresztyén békeszolgálat sajátos biblikus gyökerekből táplálkozik, vagyis más a forrása és éltetője, mint a szekuláris békeerőknek, a belső békességre való eljutás miszsziója vallja, hogy a "belső béke" az alapja a maradandó "külső béke" létrejöttének. Mi indokolja akkor a szekuláris és a nagy világvallásokkal való együttműködését a keresztyén békeszolgálatnak?

Nem szabad lebecsülni a béke isteni reprezentálása mellett az emberi erőfeszítéseket sem, még ha keresztmetszetükben csak ideigóráig, esetleg a sírig fogják is át az emberi életet. A "teljes" béke birtokában kell támogatni a "résszerinti" békét. Másfelől keresztyén nagykorúságból következik, hogy az egyháznak a teljes, az egész ember megmentéséért kell munkálkodnia, Isten munkatársaként a kreáció kontinua összefüggésében.

Az evangélium békeüzenete világunk jelenében három területen

jelöli ki feladatainkat: 1./ Kölcsönös bizalom. Az 1984. februári marxista és hívő tudósok budapesti konferenciájának - "Az ember felelőssége a mai világban" - elnöki megnyitójában hangzott el Szentágothai akadémikus megragadó okfejtése: "Kölcsönös bizalom nélkül nincs élet a családban, a munkahelyen, a szűkebb és tágabb értelemben vett társadalomban és végső soron a népek között sem, föl egészen a szuperhatalmakig. Ha hiányzik a bizalom, nincs esély a túlélésre sem." Úgy érzem ez az első tennivaló. 2./ Közös állásfoglalás. Az együttgondolkodás és együttműködés több neves hazai békekutató szerint a legmegvalósíthatóbb és legsürgősebb feladatunk. 3./ Tudatformálás. A bizalom, a közös állásfoglalás után talán a harmadik legfontosabb feladatunk a tudat megváltoztatása, hogy a háború intézményét meg kell és meg lehet szüntetni. /Weizsäcker számításai szerint, amelyek elgondolkoztatóak, 32 év alatt 4 milliárd emberben mehetne végbe ez a tudati változás, ha évente a meggyőzöttek csak egy embert győznének meg./

Ha a tudat megváltozása, a bizalom és a közös összefogás legelőször a különféle békeerők tevékenységében realizálódna, akkor az jó alapot szolgáltatna a béke politikai, társadalmi, vallási, erkölcsi stb. kategóriáinak megvalósításához. Az egyház, mint keresztyén békeerő ezért sokat tehet mindennapi szolgálatán keresztül, hogy valóság legyen Rákosi Sándor: Himnusz a békéről című verse: "Ágyúk és tankok helyett, csupán madarakat és virágokat látnánk a gyermekek rajzán".

Befejezés

Az evangéliumnak természetesen nem csak megváltói, ökumenikus, szociális és békeüzenete van. Még sok-sok összetevővel rendelkezik, amelyeket úgyszintén meg kell szólaltatnunk, de a fentieket világunk jelene tette hangsúlyossá. Ezért kérlek titeket szolgatársaim a Krisztusban, ne szegényítsétek meg az evangélium üzenetét, annak egyetlen összetevőjét sem szégyelljétek, hiszen Isten ereje és igazsága azokban külön-külön is erő és igazsag.

Ezúton is - e helyről - szeretnem megköszönni dr. Nagy Gyula püspök úr teológiai stúdiumaim óta több ízben megnyilvánuló bizalmát, hogy munkatársává fogadott. Köszönöm az Állami Egyházügyi Hivatal megyei egyházügyi titkárának, Kiss István úrnak eddigi segítőkész támogatását és kérem továbbra is - a kölcsönös bizalom jegyében - segítségét egyházmegyénk ügyeinek intézésében. Köszönöm az egyházmegye gyülekezeti presbitériumainak, hogy esperesükké választottak és elnöktársamat ismét megajándékozták bizalmukkal. Köszönöm hívatali elődöm, Garami Lajos szolgatársam két cikluson keresztül végzett esperesi szolgálatát. A második ciklusban 6 éven keresztül espereshelyettesként megtanultam: hálátlan dolog az esperesi szolgálat, de ez is a Krisztus-követés felelős pásztori szolgálata, még na ember-próbáló is. De meg vagyok győződve arról, hogy aki ezt az új szolgálatot rám bízta, erőt is ad annak maradéktalan betöltéséhez. De meg kell, hogy mondjam: aki ebben a szolgálatban gátol, hanyag, fegyelmezetlen munkájával, ott nem lehetek elnéző.

Általam mindig nagyra becsült és szeretett gyülekezetek! Ti, akik hatalmas ádozatot hoztok a jelenben is azért, hogy helyben legyen lelkipásztorotok. Megértő türelmeteket kérjük, ugyanakkor azt is, hogy becsüljétek meg azokat a lelkészeket, akik áldozatok árán is

végzik köztetek a legfontosabb szolgálatokat. Ahogy lehet, igyekszünk az üres lelkészi állásokat betölteni.

Mi pedig lelkésztestvéreim, mindenkor és minden körülmények között legyünk azok, ami a nevünk: minister verbi Divini, Isten igéjének szolgái.

Kalácska Béla

50 éves lelkészi találkozó

Teológiai Akadémiánk ebben az évben először Aranydiplomával emlékezett meg azokról a még életben lévő lelkészekről, akik 50 évvel ezelőtt tettek végszigorlatot és avatták őket lelkésszé. Az Aranydiploma átadás ünnepélyesen a Teológiai Akadémia évnyitó ünnepségén zajlott le. Köszönetet a megbecsülésért D. Koren Emil mondott.

50 évvel ezelőtt mi voltunk a legbővebb évfolyam. 1933-ban 44-en iratkoztunk be az akkor még pécsi Erzsébet Tudományegyetem Sopronban működő Evangélikus Hittudományi Karának első évfolyamára. Mivel lemorzsolódás akkor is volt, végszigorlatra 1937-ben 22-en jelentkeztünk, s nyertünk lelkészi diplomát. A többiek vagy elhagyták a Teológiát, vagy később jelentkeztek szigorlatra.

Közülünk 14-en vagyunk még életben. Valamennyien megmaradtunk az egyház szolgálatában. Külföldre senki sem távozott közülünk, az egy Fiegenschnee Frigyes kivételével, akit több évtizedes kőszegi szolgálat után Bécsbe hívtak meg lelkésznek. Pedig közben átéltünk egy világháborút s utána a roppant méretű társadalmi átalakulást. Végigvívtuk egyházunk szolgálatának teológiai eszmélkedését, míg társadalmunk a félfeudalista állapotoktól a szocializmus útja felé vezetett. Nem volt feszültségmentes ez az út, de mind a helyünkön maradtunk.

A múló, sűrű évek során 14 püspök kormányzása alatt kerestük egyházunk útját. A legkülönbözőbb beosztásban. Voltunk gyülekezeti lelkészek, egyetemi lelkészek, püspöki titkárok, esperesek, püspökhelyettesek, egyházi lapszerkesztők. De mindvégig igyekeztünk megmaradni annál a szolgálatnál, amely az egyházban a legmagasabb, legfelelősségteljesebb és mindennek tartalmad ad: gyülekezetben szolgáló lelkészek voltunk és maradtunk.

Püspökeink a legkülönbözőbb egyéniségek voltak. A mellettük végzett szolgálatban most nem is közülük hozok példát. Távolabbi, de nem kevésbé izgalmas korból. Éppen 120 évvel ezelőtt fiatal, végzett teológus állt püspöke előtt lelkészvizsgán, - kitüntetéssel

absolválta - és avatták lelkésszé. Püspöke, egyházunk történetének messze kiemelkedő egyénisége volt. Szigorúbb, határozottabb, sokszor keményebb bármelyiknél a mi püspökeink közül: Székács József. A felavatott fiatal lelkész - az akkori idők szokása szerint - beírta rövid életrajzát abba a matrikulába, amely ma is megtalálható Országos Levéltárunkban. A latinul írt életrajz elején ez a modat olvasható: "sed disciplinam non nisi stulti oderunt" - azaz: "a fegyelmet csak a balgák vetik meg". (A fiatal lelkész nagyapám volt, Koren Pál, a későbbi békéscsabai esperes.) Ezt a mondatot hagyjuk örökül az utánunk jött nemzedéknek.

Az egykori 22 végzett teológiai hallgató közül az elsők, akik elmentek, Révész István, aki 1944-ben esett el, majd Darnay Ferenc, akit Sopronban légnyomás vitt el. Az utolsó Klenner Gyula volt, akit alig egy éve temettek el. 14-ünk közül ketten még aktív szolgálatban állnak, a többiek nyugállományban, de nem nyugalomban élünk. Csendben, de mögöttünk 50 év zúg.

Áprily Lajos 50 éves korában írta le, - mi most 50 év szolgálata után mondjuk el:

Fekszem itt a szürkületben,
túl a rétnek nagy a csendje.
S zúg mögöttem ötven erdő,
ötven évem rengetegje.

D. Koren Emil

TANULMÁNYOK

Jelen és eszkatológikus jövendő a Jelenések könyvében

Az Újszövetség iratai közt a Jelenések könyvén izzik át a legerősebben az eszkatológikus-apokaliptikus reménység. Jézus Krisztus kinyilatkoztatása, melynek közlését ígéri az olvasóknak, arra vonatkozik, aminek "hamarosan meg kell történnie". "Az idő ("kairos") - olvassuk, - közel van" (1,1-3.). Már ez a bevezetés is elárulja, milyen szorongatóan sürgősnek érzi a szerző az eszkatológikus-apokaliptikus váradalmakat, melyeket írásba foglal. Könyve végén ezek a motívumok visszatérnek (22,6-7.), és a megdicsőült Úr Krisztus eljövetelét sürgető imádságban foglalódnak össze (22,17-20.).

A Jelenések könyvének ez az alaphangja igazolja, ha feltesszük a kérdést: milyennek látja a szerző saját "jelenét" apokaliptikus-eszkatológikus várakozásainak világításában, és mit remél az Úr eljövetele által meghatározott eszkatológikus végkifejlettől (1).

I.

A bevezető látomásban (1,9-20.) János, a látnok azt a feladatot kapja, hogy írja meg, "amit lát, és ami (most) van, és aminek ezután kell történnie" (1,18.). Azt, "ami (most) van", általában a 2-3. fejezet üzeneteire szokták vonatkoztatni, mint az egyház jelenére. Az pedig, "aminek ezután kell történnie" (v. ö. 4,1.). a 6. fejezettel kezdődő látomásokban szokták keresni, - ezek a látomások tehát az eszkatológikus végkifejletet írják le (2). Fel lehet tenni a kérdést, hogy e mögött a megkülönböztetés mögött nem húzódik-e meg a zsidó apokaliptikus gondolkodás számára oly jellegzetes megkülönböztetés a két "aión" közt. Azonban a jelen és jövendő "aión" fogalmai hiányoznak a Jelenésekből. Ennél is fontosabb, hogy tartalmilag sem fedik a gyülekezet jelenének és a látomások által leírt eszkatológikus végkifejlet fogalmait. János nem írja le sem a jelent úgy, mint a mostani "aión" uralmát, sem pedig a végkifejletet úgy, mint az eljövendő "aión" beköszöntét vagy kezdetét.

A gyülekezet jelene számára az a döntő, hogy az a megdicsőült Krisztus uralma alatt áll. A bevezető látomás a megdicsőült Krisztust az Emberfia alakjában jeleníti meg: Ő parancsol a gyülekezeteknek, azok Neki engedelmeskednek, Krisztus ajándékozza meg őket élettel, végül Ő az, aki ítéletet tart fölöttük. De a gyülekezetben az Emberfia uralma nem valósul meg hiánytalanul: azt korlátozza és veszélyezteti az "első szeretet" meghidegülése (2,4.), langymeleg lanyhaság (3,15.), tévtanítás (2,14-15.20-21.), fenyegető elpártolás, stb.

Az eszkatológikus végkifejlet - úgy ahogy azt a látomások megrajzolják, - a gyülekezetben és annak határain kívül, a "világban"

egyaránt a Bárány uralma alatt áll. Az Istentől elszakadt világ ugyan az antikrisztust uralja, az emberiséget pedig Isten haragos ítélete sújtja, amely csapásokban természeti és történeti katasztrófákban aktualizálódik. De ezek nem akadályozhatják a Bárány uralmát. A látomások során leírt ítéletek a mennyei istentisztelet folyamatába beágyazódva mintegy időzítve oldódnak ki. A Sátánnak és a neki szolgáló antikrisztusnak és híveinek sem volna alkalmas "ideje" ("kairos"), ill. hatalma a földön, ha azt nem "kapták volna (12,12; 13,5-7.).

"Jelen" és eszkatológikus "végkifejlet" tehát nem illeszkednek bele a Jel-ben a két "aión" szokványos fogalomkörébe, amely a zsidó apokaliptikában időileg váltja egymást. Ellenkezőleg, a gyülekezet "jelenét" jellemzi az Emberfia uralma, a világ eszkatológikus végkifejletének pedig az ad sajátos színt, hogy Isten a Báránnyra ruházta a feladatot, hogy üdvakaratát végérvényesen megvalósítsa. A "jelen", - tehát az, "ami (most) van", - és az eszkatológikus végkifejlet - tehát az, "aminek ezután kell megtörténnie", - ugyanazt a "korszakot" írják le a megdicsőült Krisztus uralma alatt álló végkifejletként, mégis különböző vetületekben. Ezt a "jelen" és az "eszkatológikus jövendő" összekapcsoltságának is mondhatjuk, vagy amint Lohmeyer mondja: "A jelen magában hordja a jövendő igazolását" (3). Ezért a Jel. szemlélete szerint a "jelent" - a Jézus feltámadása és parúziája közti időszakot - nem szabad olyan "közbeeső időszak"-nak (4) tekinteni, amelyben az egyház és a világ története a Jézus halálában és feltámadásában történt megváltás szempontjából semleges mederben folyna. Amit a gyülekezet jelenében átél és ami az egyház történetévé válik, azt éppen úgy meghatározza Urának jelenléte, mint ahogyan a Bárány a magát Istentől függetlenítő világot is elvezeti a teremtésben rendelt végső céljához. Jelen és jövendő a gyülekezetben és a világban egyformán a megdicsőült Krisztus uralmának hatókörében peregnek le.

Sehol sem mutatkozik a Jel-ben olyan esemény, amely határvonallá válna a között, "ami (most) van", és a között, "aminek ezután - rövidesen - meg kell történnie". Nem válik láthatóvá tehát olyan határvonal, amely a jelent minőségileg elválasztaná a jövendőtől, ill. Az eszkatológikus végkifejlettől. Mivel jelen és jövendő a parúzia előtt is egyformán a megdicsőült Krisztus uralma alatt állanak, és mivel mindkettő beletartozik az eszkatológikus végkifejletbe, azért mindkettőnek ugyanaz az előjele: mindkettő mint a kilőtt rakéta halad a betervelt pályán célpontja, az Úr felé.

II.

1. Álmok, látomások és audíciók a zsidó apokaliptikában az elbeszélés szokványos irodalmi eszközei közé tartoznak. Nem kételkedhetünk abban, hogy az apokaliptikus írók nemcsak kigondolt, hanem valósággal átélt hallucinációkat, álmokat, stb. is írtak le. Hogy a Jel-ben valósággal átélt látomásokkal van dolgunk, azt Schneider C. gondos vizsgálatai után (5) többé nem volna szabad kétségbe vonni. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a látomások élményjellegének megállapítása még egyáltalán nem ad feleletet arra a kérdésre, milyen módon, milyen szerkesztési és stílus-eszközökkel foglalta János írásba élményeit, főként azok tartalmát és mimódon adott művének "irodalmi" formát (6). János olyan kinyilatkoztatást ismert fel élményeiben, amelyek Krisztus kinyilatkoztatásává és megbízásá-

vá váltak számára, hogy azt adja tovább "Krisztus szolgáinak" (1,1.). ezért élményeit Krisztus-hitének világításában írja le és ehhez segítségül veszi az ÓSZ-en tájékozódó teológiai szemléletet. De a zsidó apokaliptikában is járatos volt, sőt nem restellt esetenként mitikus motívumokat is felhasználni. Viszont sem az ÓSZ, sem az apokaliptikában való jártassága vagy a felhasznált mitikus motívumok, sem saját írástudománya ("teológiája") nem váltak műve megszerkesztésénél olyan szerkezeti elemekké, hogy azokból, mint forrásokból - valóságos átélés nélkül - látomásokat építsen fel. Az említett tényezők számára kifejezési eszközökké váltak, vagyis olyan eszközökké, amelyeket felhasznált és alkalmazott, hogy azt, amit látott, le tudja írni, érthetővé és szemléletessé tudja tenni a gyülekezetek, ill. olvasói részére. Így pl. a prófétai képek (7) kifejezési eszközökké váltak János számára. Nem "idézi" őket az ÚSZ-ben egyébként szokásos módon (8), hanem felhasználja őket egyrészt látomásbeli élményeinek leírására, másrészt jelképekként (szimbólumokként) alkalmazza őket annak megvilágítására és értelmezésére, amit látomásaiban átélt és amit ezek számára jelentettek. Ugyanígy használ fel a szerző a 12. fejezetben mitikus motívumokat is a "gyermek születésének" leírására és értelmezésére, viszont a kép tulajdonképpeni értelmét az Ézs. 66,7-re történő utalással és a Zsolt. 2,9 mondatával kapja meg. Az eszkatológikus események Ezék 37-48 fejezeteiben olvasható leírása szolgál a szerzőnek vezérfonalul, hogy annak segítségével vízionárius átélését rendezze, értelmezze és olvasói számára megérthetően elbeszélni törekedjék. Az ÓSZ tehát nem "forrás" számára oly értelemben, hogy belőle szűrje ki apokaliptikus látomásait. Az ÓSZ-i motívumok és azoknak az írástudományban gyökerező értelmezése, valamint az apokaliptikában szokványos képek és szimbólumok kifejezési eszközökké válnak számára, melyeknek segítségével átélését a gyülekezet számára értelmezni és hasznosítani törekszik. Fel kell ismerni, hogy az ÓSZ, a zsidó írástudomány, apokaliptikus hagyomány-anyagok, valamint a szerző környezetében eleven mitikus motívumokban való jártasság alkalmassá tette a szerzőt arra, hogy ily módon értelmezze saját vízionárius átélését.

2. Schlatter a Jel. értelmezése számára alapvető értekezésében (9) kimutatta, mennyire benne élt János az írástudomány hagyományában, és hogy az ÓSZ-et is ez utóbbinak a világításában értelmezte. Az írástudomány "haggadá" - nak nevezett ága volt az, amelyet János felhasznált arra, hogy látomásai értelmét olvasói számára az ÓSZ-i próféciával összhangban értelmezze (10). Így pl. Bileám (2,14. v. ö. 4Móz. 31,16.) alakját Jel. "olyan vallásosság típusaként kezeli, amely megrontja az ember magatartását" (11). Bielám más ÓSZ-i személyekkel együtt János számára szintén típusokká lettek: tipológiai módszerrel a "típusokat" az eszkatológikus jelenre, ill. jövendőre vonatkoztatja, hogy az utóbbit értelmezze. Mint Pál apostol, úgy kapcsolja össze a Jel. szerzője is az apokaliptikát a tipológiával: mindkettő "a történelmet az eszkatológiára vonatkoztatva értelmezi", amennyiben a tipológikus értelmezés az ÓSZ-i történetben "az eszkatológikus végkifejlet előre-ábrázolását" ismeri fel (12). Bileámon kívül így válik típussá Bálák (3,14.) és Jezábel (2,20. v. ö. 1Kir. 16,31.; 2Kir. 9,16-36.) is. Segítségükkel ábrázolja a szerző a Krisztus-üzenetekben a gyülekezet eszkatológikus veszélyeztetettségét. Tipológiai módszerrel használja a szerző az ÓSZ-et azok-

ban a látomásaikban is, amelyekben a tengerből feljövő vadállatot (13. fej.), a nagy parázna Babilont (17. fej.), a mennyei Jeruzsálemet (21. fej.) és az új paradicsomot (22,1-5.) ábrázolja.

A harag csészéivel kapcsolatos látomások mint az utolsó csapások tudvalevőleg fokozott megpróbáltatásokat írnak le az előző látomás-sorozathoz képest. Ezek viszont a hét egyiptomi csapást fokozzák fel eszkatológiai szintre: "A típust és az antitípust formailag olyan megfelelőség kapcsolja össze, amely fokozást foglal magában" (13). Még világosabban mutatkozik meg a tipológikus fokozás az antikrisztust megszemélyesítő, a tengerből feljövő vadállat ábrázolásánál. János a vadállat alakját a Dániel próféciájából ismeretes négy vadállat (Dán. 7,1-8.) nyomán lrajzolja meg. De ami Dánielnél négy vadállatra oszlik el, az itt összecsomósodik egyetlen egy szörny alakjában, amely elődeinek istenkáromló tulajdonságait felfokozza, és eszkatológiai méretű egyszeri istenellenességgel tesz túl rajtuk.

Hasonlóan ábrázolja János "a nagy parázna Babilont" három ÓSZ-i típus, ti. Ninive (v. ö. Náhum 3,4.), Tírus (v. ö. Ézs. 23,16.) és Babilon (v. ö. Jer. 51,7k-13.; Dán. 4,27.) segítségével. Mindezek a zsidó írástudományban is Izráelnek, mint Isten népének ellenségeit személyesítették meg (14).

A zsidó apokaliptika úgy vélte, hogy a negyedik vadállatban, ill. az általa jelképesen ábrázolt uralkodóban és birodalmában (Dán. 7,7.) felismerhető a Messiás eljövetelét megelőző utolsó világbirodalom jellege. Az ÚSZ-i korban ezt a világbirodalmat Rómával azonosították (15). Mivel János nagyon jól ismerte a rabbinikus és apokaliptikus hagyományokat, azért jogosan vetődik fel a kérdés: vajon felismerhető-e a Jel-ben a Dániel-féle jövendölés említett értelmezésének a hatása. Valóban, sok magyarázó úgy véli, hogy az antikrisztus (13. fej.) és Babilon (17,1kk./kül. 17,9kk.) ábrázolásában felismerhetők kortörténetileg meghatározott vonások. (16). Ha ez az értelmezés helyes, akkor ez azt jelenti, hogy János általánosan ismert eseményekre és híreszteléseke való utalással korának történetét a gyülekezet számára az eszkatológikus hit világításába helyezte, - nyilván Mk. 13,22. és 1Ján. 2,18. értelmében. De az a körülmény, hogy János a látomásképet főként a Dániel próféciájának a segítségével ragadja meg, arra utal, hogy a látomásképet a kortörténeti értelmezés nem meríti ki vagy nem meríti ki teljesen. Az antikrisztust a Jel. "Krisztus tökéletes ellenlábasának ábrázolja" (17), - ez magában véve is lehetetlenné teszi annak valamely földi hatalmassággal való sima azonosítását. Babilonnak, a "parázsnak és a föld undokságai anyjának" (17,5.) sincs szüksége arra, hogy meghatározott helyhez vagy birodalomhoz kötődjék. A kortörténeti utaláson átsüt a látomásban adott kép eszkatológikus valójára mutató felismerés. Babilon-Róma felett feltűnik minden Isten "helyét" bitorló, démonikussá vált hatalom, az antikrisztus pedig ott tükröződik, minden, az Istentől való elszakadásra csábító kísértésben.

3. Az antikrisztus a tulajdonképpeni és minden más kísértést túlteljesítő elcsábító hatalom, amely a "sárkánytól", ti. Sátántól kapta "trónját és nagy hatalmát" (13,2.). A Sátán, ill. az antikrisztus azzal hozzák veszedelembe a gyülekezetet és a föld lakosait, hogy "elcsábítanak", "megtévesztenek" vagy - régies megjelöléssel - "elhitetnek" (13,14.; 19,20.; 20,3.8. v. ö. Mk. 13,5-6.; és Mt. 24,5-6.). A hamis próféta "bélyegének" viselése válik a tulajdonképpeni és minden mást meghaladó eszkatológikus bűnné (13,16.).

A 21,28 alatt található vétekkatalógus bűnei is. - ha nem is teljesen, - elsősorban az Istentől való elszakadás eszkatológikus bűnét állítják homloktérbe. Ezen a ponton érezhető változásra bukkanunk a régebbi őskeresztyén gondolkodáshoz viszonyítva, bár az utóbbit is átjárta a közeli határidőre beállított eszkatológiai reménység. Így remélte Pál is, hogy még maga megéli a hamarosan beköszöntő "Úr napját" (1Thessz. 4,13kk.; 5,2kk.; 1Kor. 1,8.; Róm. 13,11kk.; Fil. 4,5. stb.). A váradalmakhoz hozzátartozott az a meggyőződés is, hogy Krisztus nem jelenik meg, míg "be nem következik a hittől való elszakadás és meg nem jelenik a törvénytipró, a kárhozat fia" (2Thessz. 2,3.). Sőt, az antikrisztus máris munkálkodik, de van még valami, "ami most feltartóztatja". De annak, "aki feltartóztatja, el kell az útból tűnnie", mielőtt az eszkatológikus veszedelmek napjai bekövetkeznek (2Thessz. 2,7-10.). A világhelyzetnek ez a megítélése megfelel annak a követelménynek, hogy a keresztyének éljenek oly életet, amely "méltó" Istenhez és Krisztushoz (1Thessz. 2,12. Fil. 1,27., Kol. 1,10. stb.). Ennek értelmében kell harcolni a gonosz kívánság ellen, meg kell öldökölni a "testet" (ti. a "sarx"-ot), mint Isten megváltott gyermekeinek teremni kell a Lélek gyümölcseit (Gal. 5,22.), mert a "gonoszok" azok, akik "nem örökölhetik Isten országát" (1Kor. 6,9.). A "kívül állók" felé a keresztyéneknek "bölcsességet" kell tanúsítani, az alkalmat áron is meg kell venniök, mert "a napok gonoszak" (Kol. 4,5., Ef. 5,16.). Mindennek alapján Pál apostol számára magától értődő, hogy a keresztyének "a világgal élnek", azaz használják a világ javait és maguk is munkálkodnak embertársaik javán, nem vonulnak ki a világból. Csak azt teszi hozzá, úgy éljenek a világgal, "mintha nem élnének vele, mert a világ ábrázata elmúlik" (1Kor. 7,31.). Tehát a világban való életet is átjárja az izzó eszkatológikus várakozás. De itt még nem mutatkozik annak szükségszerűsége, hogy elsősorban a Krisztus-hitet kell tanúsítani állhatatosság mutatásával és hogy az egész élet-folytatást ennek a szükségszerűségnek a világításába kell állítani. Ilyen értelemben beszélhetünk a régebbi őskeresztyénségben - Pál apostolnál is - "közbeeső időszak"-ról, mely Jézus feltámadása és az eszkatológikus végkifejlet közé feszül.

A Jel. szerzője és gyülekezetei számára is magától értődő, hogy a keresztyénekre kötelező a biblikus etikának megfelelő erkölcsi életfolytatás. János sem hívja fel a keresztyéneket és a gyülekezeteket arra, hogy vonuljanak ki a világból, éljenek "gettóban" vagy ne munkálkodjanak embertársaik javán. Ilyen értelemben hangzik fel a közönséges bűnökből való megtérés követelése (9,20kk.). Gyilkosok, paráznák és hazugok nem örökölhetik Isten országát (21,8.). A 2. és 3. fejezet üzeneteiben dicsérettel vagy megrovással említett "cselekedetek", ill. azok hiánya ugyan elsősorban az egész gyülekezet magatartását veszik célba és pedig a Krisztushoz való hűség, valamint a róla való bizonyságtétel szempontjából, azonban kétségkívül felölelik az egyes keresztyének egész életfolytatását is. Azokról, akik a Bárány gyülekezetéhez tartoznak, azt olvassuk, hogy "feddhetetlenek" (14,5.: "amómoi") (18): ennek a megjelölésnek a látóhatára is kiterjed az egész keresztyén életfolytatásra.

Mégis Jel-ben új és az eddigitől eltérő színezetet kap az eddigi szemlélet: ez a keresztyén életfolytatásban a főhangsúlyt a hithűségre, a kitartó állhatatosságra ("hípomoné") és a Krisztusról való tanúbizonyságtételre ("martyria") teszi. Az Úr eljövetelé-

re való állhatatos, hűséges várakozást olyan értelemben hangsúlyozza János, hogy azt jutalmazza Krisztus megtartással "a megpróbáltatás órájában, mely az egész világra elkövetkezik" (3,10.). A "hypomoné" alapvető értelemben a helyes és szükségszerű magatartás az eszkatológikus megpróbáltatás napjaiban (v. ö. 13,10.). A "szentek állhatatossága" Isten parancsolatainak megtartásában - tehát a bibliikus erkölcsi életfolytatásban - és a Jézus iránt tanúsított hithűségben állja ki a próbáját - egészen a vértanúságig (14,12.). "A szentek állhatatossága és hithűsége" (13,10.) a vértanúságra való készséget is magában foglalja. Ezen a ponton bizonyul helyesnek Lohmeyer meglátása: a Jel. "mártírnak mártírokhoz intézett írata és rajtuk keresztül szól azokhoz a hívőkhöz, akik még nem mártírok" (19).

A hitből fakadó tanúságtételnek ez a sajátos célossága szembeszökően nyilatkozik meg a Krisztus-üzenetekben. Ezeket sokszor úgy értelmezték, mint az illető gyülekezet belső helyzetéről rajzolt képet. Ez azonban csak részben áll meg. Mert az, amit az üzenetek tulajdonképpen szem előtt tartanak, az a gyülekezetek felkészítése a küszöbön álló eszkatológikus megpróbáltatásra. A gyülekezetek életében minden innét kapja sajátos világítását. Ez a szemlélet adja meg a használt fogalmak konkrét, aktuális értelmét. Így kap az efezusi gyülekezet dicséretet fáradságáért és állhatatosságáért. Az üzenet kiemeli, hogy a gyülekezet Jézus nevéért "terhet hordozott és nem fáradt el" (2,3.). Ennek ellenére felhangzik a szemrehányás, hogy a gyülekezet elhagyta "az első szeretet". A szeretet meghidegülése azonban eszkatológiai intő jel (Mt. 24,12.). A szmirnai gyülekezetet felszólítja az üzenet, hogy ne féljen az üldöztetés miatt reá váró szenvedésektől (2,10.). A filadelfiai és pergamuni gyülekezet viszont azért kap dicséretet, mivel Jézus nevét és a hithűséget tagjai nem tagadták meg (2,13., 3,8.). A "cselekedetek" ugyan - mint már mondottuk, - az egész keresztyén magatartást átfogják, sajátosan konkréttá azonban a Krisztusért való "fáradozásban", a gyülekezetről való gondoskodásban, a szeretetszolgálatban, a hithűségben, főként pedig az állhatatosságban válnak (2,19., 3,10., v. ö. 13,10., 14,12.). Az evangélium igéjéhez való ragaszkodás (3,8.) éppen úgy az eszkatológikus óra követelménye, mint az állandóan megismétlődő felhívás megtérésre, melyet János nemcsak a világ (9,20k., 16,9.), hanem a gyülekezet felé is (2,5.16.21., 3,3.19.) megszólaltat.

A szárdiszi és laodiceai gyülekezetek az üzenetek során nem kapnak dicseretet, hanem csak megrovást. Amaz, mert "halott", emez, mert "sem nem hideg, sem nem forró" (3,1.15.). Azoknak, akik a szárdiszi gyülekezetben "győznek", Krisztus azt az ígéretet adja, hogy vallást tesz róluk az Atya és angyalai előtt (3,5.): a gyülekezet tehát nyilván azért "halott", mivel nincs bátorsága vallástételre. A laodiceai gyülekezethez Krisztus mint "a hű és igaz tanú" szól: ez a név maga is céloz a vallástétel kötelezettségére. Azoknak, akik győznek, az üzenetek "az élet győzelmi koszorúját" ígérik (2,10.). De csak azok a győztesek, akik "a (vértanú) halálig hűek maradnak" (2.10., v. ö. 2,26., 15,2.).

Mindezek a megfigyelések igazolják, hogy János a gyülekezetek jelenét a már elkezdődött apokaliptikus végső nyomorúság ("thlipszisz") előjelével látta el (2,9.).

4. Vajon megvilágosodik-e az elmondottak segítségével a niko-

laiták sokat tárgyalt tévtanítása? Az üzenetekben az a szemrehányás éri őket, hogy megeszik a bálványáldozati húst és paráználkodnak (2,14.20.). A bálványáldozati hús megevése a pogány áldozati lakomákra utal. Ilyenek a különféle kultuszokban és így nyilván a császárkultuszban is szokásban voltak. Kérdéses azonban, hogy a paráznaság vádja mire vonatkozik. A "pornei" megjelölés a Jel-ben a szószerinti értelemben is veendő (9,21., v. ö. 21,8., 22,15.). De sokkal többször fordul elő átvitt értelemben és a szerző vele az eszkatológikus időkben való hűtlenséget jelöli meg. Babilon, mint az antikrisztus gyülekezetének jelképe a "nagy parázna", "a paráznák és a föld undokságainak anyja", aki "paráznaságával" megrontja az egész földet (17,1kk., v. ö. 14,8., 18,2.9., 19,2.). A "paráznaság" tehát egyúttal fedőnév az eszkatológikus-apokaliptikus hatalom magatartása számára.

Amint már láttuk, Jezábel és Bileám tipológikus szóhasználatban jelképekké váltak a hűtlenségre való csábítás eszkatológikus veszedelme számára. Az a körülmény, hogy Jezábel prófétai igénnyel lép fel, hangsúlyozottan eszkatológikus-apokaliptikus jelleget kölcsönöz mind neki magának, mind pedig tévtanításának. Hamis próféták és tévtanítás, ill. elcsábítás ("pláné") az eszkatológikus nyomorúság jeleihez tartoznak (2,14., 2,20., v. ö. Mt. 24,11.). Talán ugyanebbe az összefüggésbe tartozik a rejtélyes, gnosztikus ízű kifejezés is: "a Sátán mélységei" (2,24.) (20). Miután a mennyből lebukott, a Sátán lett a vezére az apokaliptikus küzdelemnek Isten és országa ellen (12,7-10.). A Jel. gondolatvilágában ez a harc a tulajdonképpeni eszkatológikus történés. A megpróbáltatások, természeti és történeti katasztrófák csak a keretet adják ehhez. Ha ebbe az összefüggésbe állítjuk bele a "Sátán mélységei" megjelölést, akkor az a Sátánnak az egész világot átfogó csábító hatalmát jelöli meg. Ez a hatalom legyőzhetetlen mindazok számára, akiknek neve nincs feljegyezve az "élet könyvében" (13,7-10.). A Sátán mélységeinek "ismeretével" (21) a nikolaiták nyilván oly értelemben dicsekedtek, hogy "ismeretük", azaz gyakorlati tapasztalatuk alapján immunisaknak tudták magukat a Sátán csábító hatalmával szemben.

A nikolaiták tévtanításával harcolva Krisztus nem ró "új terhet" a gyülekezetre, és nem támaszt vele szemben különleges követelményt, hanem inti, hogy ragaszkodjék ahhoz, "amije van", ti. a Krisztusban adott váltsághoz és a vallástételhez (2,24-25.). Azok, akik győztek, kapják az ígéretet, hogy részesednek Urук uralmában a népek felett (2,26-27., v. ö. 20,6.). A nikolaiták igényével és csábításával Krisztus szembehelyezi a gyülekezet igazi részvételét Isten királyságával.

III.

1. Jézus Krisztus a Jel. tanúsága szerint nemcsak gyülekezetének, hanem a történelemnek is ura. A Jel. látomásai tehát - úgy is mondhatnánk, - szemléltető képet adnak Mt. 28,18 szavaihoz és mutatják, mit értsünk a megdicsőült Krisztusnak ezen az igényén.

Krisztus nem metafizikai lényének - valami metafizikai "istenfiúságnak" - az alapján ura a történelemnek, hanem azért, mert a "Bárány", aki véghezvitte a megváltást, legyőzte a világban a gonosz hatalmakat és Istennek új népet gyűjtve, életet hoz és ajándékoz. Krisztus és gyülekezete, a megváltott emberiség éppen ezért

a Jel-ben elválaszthatatlanul összetartoznak. Ahogyan Krisztus Istennek engedelmeskedve és vele való egységben vitte véghez a váltság művét, úgy uralmát is az Atyával való egységben gyakorolja. Ilyen értelemben hirdeti meg a kettős kinyilatkoztatási ige a Jel. elején (1,7-8.) az Emberfia eljövetelét és kapcsolja azt össze annak az Úristennek a kinyilatkoztatásával, "aki van, volt és eljövendő". Mivel teljesen egységben van vele, azért ruházza Isten a Bárányra, mint a megdicsőült Krisztusra a teljhatalmat, hogy vigye keresztül Isten királyi uralmát és teljesítse be a megváltás művét az emberiség történetében (5. fej.). Mivel Krisztus a Bárány, azért teszi Őt Isten a történelem urává, hogy elvezesse az emberiséget Isten általi rendelt céljához.

Krisztus királyi uralmának kiteljesedését a Jel. az apokaliptikus események három menetében írja le. Mind a három menetet egy-egy Krisztus vízió vezet be. Az Emberfia-látomás (1,9-20.) nemcsak elhívatási látomásul szolgál, hanem bevezeti a gyülekezetekhez intézett üzeneteket is. A Bárány beiktatása királyi uralmába ("inthronisatio"-ja) (22) a mennyei istentisztelet keretében (5. fej.) elindítja az apokaliptikus események menetét, vagyis azt, "aminek ezután történnie kell" (4,1.). Végül a fehér lovon megjelenő lovas (19,11-16.) mint Krisztus-vízió a végkifejlet eseményeit vezeti be.

2. A bevezető látomásban a szerző "hét arany gyertyatartót és a gyertyatartók közt Emberfiához hasonlót" lát (1,9-20.). A megjelölés világosan utal Dán. 7,13-ra, jóllehet a látott alak nem a "felhőkön jön el", hanem a leírásban Dán. 10,5-6-ból kölcsönzi az értelmező mozzanatokat. A látnok hangsúlyozza a jelenség papi jellegét, ami ugyancsak Dán. 10,5 leírásával van összhangban: az Emberfia a mennyei főpapként jelenik meg. Ezt még kiegészíti, hogy a jelenség fejének és hajának leírása azt világosan az angyalok fölé emeli és Isten oldalára állítja.

Más helyekkel, nevezetesen 1,7 és 14,14 (23) leírásával szemben a bevezető látomás nem hangsúlyozza az Emberfia ítélőbíró jellegét és nem teszi azt kiemelkedő jellemvonásává, - bár a tűzlánghoz hasonló szemek az ítéletre emlékeztetnek. A gyertyatartók, melyek közt áll, és a csillagok, melyeket kezében tart, az Emberfiát a gyülekezetre vonatkoztatják és a gyülekezet urának mutatják. Így kapcsolta Dán. 7,27 az "Emberfiához hasonlót" "a Magasságos szentjei népéhez". Az Emberfia és gyülekezete tehát elválaszthatatlanul összetartoznak. A Krisztus-üzenetek ezt alapvetően tanúsítják részben a megszólításokban, részben az ígéretekben. A megszólítások az Emberfia-Krisztusnak mindig egy-egy olyan tulajdonságát emelik ki, amely közvetlen vonatkozásban van a gyülekezet állapotával, az ígéretek viszont azoknak, akik győznek, az Emberfia-Krisztus uralmában és örök életében adnak részt.

3. A mennyei istentiszteletet mutató látomásban a megdicsőült Krisztus a Bárányként (24) jelenik meg. Ő kapja kézhez a hét pecséttel lezárt könyvet és ezzel neki jut a megbízás, hogy Isten szándékát, tervét a világgal véghez vigye. Nem az ítéletre jövő Emberfia, hanem a Bárányként megjelenő megdicsőült Krisztus kap teljhatalmat az eszkatológikus kifejlet fölött, és mint ilyen válik a történelem sorsát irányító úrrá.

Abban a körülményben, hogy Isten a Bárányt rendeli úrrá az eszkatológikus történés felett, kifejezésre jut az a reménység, hogy Isten nemcsak a gyülekezetet, hanem az Istentől elszakadt világot

is részelteti a megváltásban a megtérésen keresztül. A gyülekezet ismét abban az értelemben tartozik a Bárányhoz, hogy a világban megjeleníti Isten királyi uralmát. A gyülekezet az igazi Izráel, amelyet Úra a föld összes népeiből gyűjt össze (7,1-17.): ez áll az eszkatológikus megpróbáltatások közepette is a Báránnyal együtt, ill. a mellett a Sion hegyén, azaz az Isten által rendelt menedékhelyen (14,1-5., v. ö. Jóél 3,5.). Küldetését és szolgálatát a gyülekezet tanúságtételével és állhatatosságával teljesíti. Abban a látomásban, amely Jánost új prófétai küldetésre hívja el (10,11.), a látnok a két tanúnak, Mózesnek és Illésnek (11,3kk.) (25) a képében mutatja be a gyülekezet tanúságtételét: ítéletet és kegyelmet hirdetnek az összes népeket átfogó "nagy városnak" (26). A gyülekezetet legyőzheti ugyan a mélységből feljövő fenevad, de - miként Krisztus, - a gyülekezet is új életre támad "három nap múlva". Tanúságtételének nyomán felhangzik Isten dicsőítése a földön éppen úgy, mint a mennyben (11,15-19.).

A Bárány a látnok számára nem "kosmokratór", - ahogyan a bizánci művészet a mennyben trónoló dicsőséges Krisztust ábrázolta. A Jel-ben a megdicsőült Krisztus uralma eszkatológiai és szótériológiai jelleget kap: az összes népeknek üdvösséget hoz, jóllehet a világvég korszakában sem válik uralma nyílttá, hanem a 2. Zsolt. értelmében "pásztorolja a népeket vasvesszővel" (12,5., 19,15.), hogy megtörje a gonosz hatalmak uralmát.

A Bárány a megváltás t nem hatalmi eszközökkel valósítja meg, hanem a gyülekezeten keresztül, annak megtérésre hívó szava, Isten kegyelmének felajánlása és a vértanúságig menő állhatatossága által. Ezért válik az eszkatológikus végkifejlet apokaliptikus "hadszintérré". A mennyből letaszított Sátán (12,7kk., v. ö. Lk. 10,18.) és hadai harcolnak a "szentek" ellen. Mert a Sátánt szolgáló antikrisztus csak a gyülekezet ellen támadva tud Isten ellen hadakozni. A "szentek" felett győzhet ugyan és hatalomhoz jut a népek felett, úgyhogy a föld lakosai imádják (13,7kk.). Küzdelme ennek ellenére kilátástalan. Csak annyiban és oly mértékben "győz", amennyire hatalmat "kap", és csak azok imádják, akiknek neve nincs beírva az élet könyvébe. Elvesztette a harcot, mielőtt megkezdte, mivel csak pusztulást, nem előrehaladást, életet és megváltást hoz. A Bárány pedig megszerezte a győzelmet mindörökre (5,5.). Ezért a Jel. nem ír le apokaliptikus háborúkat, mint pl. a kumráni gyülekezet apokaliptikája.

Ilyen értelemben ura a Bárány nemcsak a gyülekezetnek, hanem a világnak is. Csak Krisztusnak van hatalma arra, hogy a világot elvezesse isteni céljához és meghozza az üdvösséges beteljesedést. Ezért Krisztus cselekvésének nincsennek sem gátló akadályai, sem korlátjai. Az eszkatológikus végkifejletben nincsenek előre nem látott események, amelyek akadályoznák, hátráltatnák vagy akár siettetnék a cél elérését. A látomásokban leírt csapások, természeti és történeti katasztrófák, a végkifejlet borzalmai mind bele vannak kalkulálva az isteni üdvtervbe. Az apokaliptikus lovasokat - a legrégibb szöveg szerint (27) - a "négy élőlény" Isten megbízásából szólítja elő, hogy borzalmas küldetésüknek eleget tegyenek (6,1-8.). Az eszkatológikus csapások és Istennek a történelem folyamán végbemenő ítéletei, amelyeket a pecsétek feltöréséhez, a hét trombitaszóhoz és a harag csészéinek kitöltéséhez kapcsolódó látomások leírnak, Isten útmutató intései mind a gyülekezet, mind a világ népei

számára. Mutatják az utat, amelyen Isten az emberiséget a teremtésben meghatározott célja felé vezeti. A látomások tehát nem rajzolják meg sem a világ, sem az egyház történetét, azok eseménysorozatát, - amint azt sokszor feltételezték és amint azt egyes szektákban ma is gondolják, - hanem a "történés belső lényeges tartalmát" (28) tárják fel. Krisztus ezt kinyilatkoztatja gyülekezetének, hogy megtérésre hívjon, vígasztaljon és az eszkatológikus események közepette erősítse gyülekezetét a tanúságtételre.

4. Az események végső kiteljesedését ábrázoló utolsó látomásokat ugyancsak Krisztus-vízió vezeti be. A fehér lovon eljövő lovas (19,11-16.) alakjában az eddigi Krisztus-vízi ók mozzanatai új egységbe foglalódnak össze (29). A Lovas hozza a végső beteljesedést, az örök élettel a teljes megváltást és az ítéletet, mert mint "a Királyok Királya és Uraknak Ura" (v. ö. 5Móz. 10,17., Dán. 2,47.) isteni teljhatalommal jelenik meg, hogy végső befejezésre juttassa Isten üdvtervét.

Az ezután következő látomások részletesen ábrázolják, amire a parúziára megjelent Krisztus alakjának egyes mozzanatai utalnak. A végső beteljesedésben az válik visszavonhatatlanul nyilvánvalóvá, ami mint eszkatológikus valóság rejtetten máris jelen van, de amit rejtettsége miatt a világ kétségbevon. Ezért az előző látomássorozatokból ismert kettősség - egyfelől a Sátánt szolgáló világ, másfelől a Krisztussal egyesült gyülekezet - ebben a látomássorozatban is visszatér. Ez a két motívum, mint eddig, a következő szakaszokban sem ábrázol időbeli egymásutánt az eszkatológiai események beteljesedésére nézve, azonban mégis tárgyszerű rendet mutat. Ezért olvasunk először az antikrisztus és hívei vereségéről és elkárhozásáról (19,17-21.). Ezután következik tárgyszerű rendben a Sátánnak és híveinek a megfosztása a hatalomtól és az ítélet fölöttük. A Sátánt egy angyal "megkötözi" "ezer esztendőre", ami "egy napnak" felel meg Isten színe előtt (v. ö. 2Pét. 3,8.) vagy még inkább az ún. "világ-szombatra" utal (30). Miután lebukott a mennyből (12,7-12.), a földön a Sátánnak csak "kevés ideje" volt. A "világ-szombat" után kárhozat a sorsa (20,7-10.).

A gyülekezet viszont, amely küldetését tanúbizonyságtételével teljesítette, a "világ-szombatban" is Úra mellett van: vele "uralkodik", ami azt jelenti, hogy ellentmondás nélkül éli Isten királyságát (20,4-6.): ez az "ezeréves birodalom" értelme (31).

Az eszkatológikus beteljesedésről szóló látomás az "új teremtés" prófétai motívumát (v. ö. kül. Ézs. 65,17., 66,12., 43,19. stb.) használja fel ara, hogy érzékeltesse a gyülekezet célba jutásának mibenlétét, - anélkül, hogy annak módozatát érzékies földi vonásokkal kiszínezné. Miután az ítéletben a bűn, minden lázadás Isten ellen megsemmisült, megszűnik a bűnös, ítélet alatt álló világ minden baja és nyomorúsága is. Isten "mindent újjá teremt", az embereknél "lakik", azok az Ő népe és a "szomjazó ingyen kap az élet forrásának vizéből" (21,1-8.). Ezeket a motívumokat pontosabban a "szövetség népe" és az "örök élet" fogalmai írják körül és két látomás ábrázolja részletesebben: az egyik az "új Jeruzsálemről" (21,9-27.), a másik a visszatérő "papadicsomról" szól (22,1-5.).

Ezekben a képekben a látomások zárt egésszé formálódnak. Most már megvilágosodik az olvasó előtt, mi az, "aminek rövidesen történnie kell": Isten maga valósítja meg a teremtésben kijelölt célt, az Istent szolgálattal és magasztalással dicsőítő, a gonoszság ár-

talmaitól megszabadított emberiséget. Ez az értelme az új teremtésnek.

IV.

Foglaljuk össze az elmondottakat röviden.

Először is: a Jel. nem ismer "közbeeső időszakot". A jelen is beletartozik az eszkatológikus végkifejletbe és az eszkatológikus végkifejlet valósul a gyülekezet jelenében. Nincs olyan látható határvonal, amely az eszkatológikus végkifejletet elválasztaná a jelentől és azt közeli vagy távoli jövőbe transzponálná. A végkifejletté lett jelen a parúziáig tart, amely bevezeti a végső beteljesülést és pedig úgy, hogy ez utóbbi nyílt és ellentmondás nélküli valóságként mutatja azt, ami most még rejtve van mint eszkatológikus valóság a Bárány uralma alatt.

Ezzel összefügg egy másik mozzanat. János és a gyülekezet az Úr eljöveteléért könyörög imádságában, hogy az hozza meg a végső beteljesedést. Mivel pedig a Bárány uralma alatt álló eszkatológikus beteljesedés a jelent is átfogja, azért a gyülekezet a megdicsőült Krisztusról abban a meggyőződésben tesz tanúbizonyságot, hogy Krisztus megjelenésének napja elkövetkezik, sőt hogy a jelent is Krisztus jelenléte és eljövetele világítja át.Ez a meggyőződés feleslegessé tesz minden olyan apokaliptikus számítgatást, ami a zsidóságban szokásos volt és az egyháztörténet folyamán egyes szektákban is meghonosodott. A Jel-ben sehol sincs nyoma ilyen számítgatásnak, sőt János még csak szükségesnek sem tartja, hogy a számítgatást visszautasítsa. Ezért számára és gyülekezete számára nem adódik probléma abból, hogy a parúzia napja "halasztódik". Ez a probléma csak akkor adódik, ha a gyülekezet "közbeeső korszakban" tudja magát vagy nem érezve a jelen eszkatológikus feszültségét hajlamossá válik apokaliptikus számítgatásokra. Az Apokalipszis gyülekezete Urának jelenlétében él. Ezért számára valóság egyfelől, hogy boldog, mint a Bárány választottja és mint aki hivatalos a Bárány menyegzőjére (19,9.): eszkatológikus jelenében a Sion hegyén áll a Bárány mellett és "új éneket" énekel (14,3.). Másfelől azonban áll az is: "Boldogok a halottak, akik az Úrban halnak meg mostantól fogva": tanúságot tettek és megpihennek "fáradalmaiktól" és tanúságtételük "cselekedetei" követik őket Uruk örökkévalóságába. A gyülekezet "jelene" ily módon nemcsak az eszkatológikus végkifejletbe olvad bele, hanem az örökkévaló beteljesedésbe is.

Jegyzetek

1. Az ÚSZ különféle megjelöléseket használ az emberi történet végkifejletére: "azok a napok" (Mk. 13,17. stb.), "az utolsó napok" (Csel. 2,17.), "az Úr napja" (1 Thessz. 5,2.). Ezeket a megjelöléseket helyettesíti az újabbkori teológiában az "Endgeschichte", magyarul "Végtörténet" vagy szabadabb formában a "végkifejlet" megjelölés.

2. V. ö. a kommentárokat (Bousset, Charles, Hadorn, Lohmeyer, Lohse, stb. Behm annak idején a "Neues Testament Deutsch" c. sorozatban megjelent kommentárját egyenesen ennek megfelelően tagolta. Másképen ítél Rissi Mathias "Was ist und was geschehen soll danach"

c. művében (1965. 38. lap), aki szerint mindkét megjelölés ("ami van" és "aminek ezután kell megtörténnie") az egész Jel tartalmára vonatkozik.

3. Lohmeyer: Die Offenbarung des Johannes, 1926. 196. lap.

4. A "közbeeső időszak" (németül "Zwischenzeit") újabban elterjedt fogalommá lett pl. Cullmann-nál, de Rissi is alkalmazza.

5. Schneider, Carl: Die Erlebnisechtheit der Apokalypse des Johannes. 1930. - v. ö. Rissi, id. h. 23. és k. lpk.

6. v. ö. Rissi, id. h. 23 k. lpk.

7. v. ö. pl.: a sáskaveszedelem, Jóél 1,3kk., 22kk. és Jel. 9,3kk., vagy a tíz egyiptomi csapás, 2Móz. 7-10. és Jel. 8,7kk., 16,2kk.

8. Sokszor megfigyelték, hogy a Jel. szerzője nem idézi az ÓSZ-et úgy, mint más ÚSZ-i írók és sohasem hivatkozik az ÓSZ-re mondanivalójának teológiai igazolása érdekében. Viszont előadása telve van az ÓSZ-re utaló kifejezésekkel, fogalmakkal, melyek világosan utalnak, rámutatnak a nem hivatkozva "idézett" ÓSZ-i elbeszélésanyagra, prófétai igére, stb. Erre a sajátos előadásmódra fokozottan kell figyelni, mert nélküle a Jel. nem érthető és nem értelmezhető helyesen.

9. Schlatter Adolf: Das Alte Testament in der johanneischen Apokalypse. 1912.

10. Schlatter, id. h. 104. k. lap.

11. Schlatter, id. h. 65. k. lap. - A zsidó írástudományban Bileám az Isten ellen lázadó gonosztevő prototípusa lett, mivel Izráelt bálványozásra csábította, v. ö. Strack-Billerbeck: Kommentar, III. 793. lap. Kuhn Theol. Wörterbuch I. 522. lap.

12. v. ö. Goppelt, Leonhard: Apokalyptik und Typologie bei Paulus (Theol. Literaturzeitung, 1964. 328. lap.

13. Goppelt, id. h. 330. lap.

14. Strack-Billerbeck, id. h. III. 812. lap.

15. v. ö. Strack-Billerbeck, id. h. IV. 2, 1101. k. lpk.

16. A magyarázók 13,13-ban és 17,11-ben többnyire utalást keresnek Néróra, pontosabban a halála után visszatérő Néró (Nero redivivus) gondolatkörére (v. ö. kül. Bousset, Charles kommentárjait az id. h.-hez). Hogy Babilon feőnévként szerepelt Róma számára, azt valószínűleg 1Pét. 5,13 is tanúsítja. v. ö. Kuhn, id. h. 512. k. lpk. - A kortörténeti értelmezéssel leginkább Lohmeyer fordult szembe. v. ö. kommentárjában a 13,10-hez és 17,18-hoz fűzött értelmezést. - A 13. fejezetnél Rissi is elutasítja a kortörténeti értelmezést, viszont a 17. fejezetnél nem zárja ki azt (id. h. 69. és 80. lap).

17. Rissi, id. h. 68. lap.

18. A sokat tárgyalt kérdés, hogy "azok, akik asszonyokkal nem szennyezték be magukat, mert szűzek" (14,4.), keresztyén aszkétákra vonatkoztatandó-e (így pl. Bousset, Lohmeyer, Behm), vagy pedig, hogy a megjelölés képszerűen értendő-e, valószínűleg az utóbbi értelemben döntendő el: "nem az aszkéták kicsiny csoportjára, hanem az Isten egész népére kell gondolnunk" (Lohse az id. h.-hez). Ezért az "amómos" fogalmát sem vehetjük aszketikus értelemben, hanem tágabb körű megjelölésnek kell tekintenünk.

19. Lohmeyer, id. h. 196. lap és 19,10-hez.

20. v. ö. a kommentárokon kívül még Schlier fejtegetéseit, Theol. Wörterbuch I. 515. k. lpk.

21. Hogy itt gnosztikus "ismerésről" van-e szó, - amint azt legtöbbször feltételezik (pl. Bultmann, Theol. Wörterbuch I. 708. lap), - az kétségesnek látszik. János ui. ugyanabban az összefüggésben a "meg fogják ismerni" (gnószontai) megjelölést világosan nem-gnosztikus értelemben alkalmazza (2,23.). Ezért nagyon könnyen lehetséges, hogy a "megismerték" 2,24-ben is "gyakorlati tapasztalásból származó megismerést" jelent.

22. v. ö. kül. Holtz Traugott fejtegetéseit, "Die Christologie der Apokalypse des Johannes", 1962. 27. és 109. k. lpk.

23. 14,14. ill . 14,14-20 szakaszának beillesztése a látomások rendjébe, valamint értelmezése erősen vitatott, v. ö. a kommentárokat, valamint Holtznál, id. h. 128. k. lpk. - A 14. fejezet a Jel. Felépítésében több, mint "intermezzo" (v. ö. Bousset, Charles kommentárjait). Nem annyira a 12. fejezettel kezdődő képsorozat lezárásáról. mint inkább a parúziával kezdődő ítéletről, ill. a következő képsorozat (15-18. fej.) összefoglaló bevezetéséről van szó. E fejezetekhez való viszonyban tehát a 14. fejezetnek kb. az a jelentősége, mint a 6. fejezetnek a következő látomásokhoz való viszonyban. v. ö. Bornkamm G.: Die Komposition der apokalyptischen Visionen in der Offenbarung Johannis ("Antike und Urchristentum", 1963. 204. k. lpk. Szerinte a 14. és 19. fejezetek állanak párhuzamban és 14,14-20 "az utolsó dráma vízionárius előjátéka".

24. Holtz. (id. h. 44. k. lpk.) kimutatta, hogy az "arnion" a Jel-ben a páskabárány. A bibliai szóhasználat egyébként a bárány görög megfelelőjeként az "amnos" szót használja Feltűnő, hogy a Jelben következetesen az "arnion" megjelölés szerepel. Ez a megjelölés valószínűleg a báránynak mint áldozati állatnak a védtelenségét akarja kiemelni. v. ö. Sal. Zsolt. 8,28 és ehhez Kittel, Theol. Wörterbuch I. 344. lap.

25. Hogy a két tanú Illés és Mózes, azt az 1Kir. 17,1-re és 2Móz. 7,17kk-re való utalás mutatja (v. ö. Jeremias. Theol . Wörterbuch II. 941k. lpk.). Többnyire úgy vélik, hogy a két tanú az utolsó napok megtérésre hívó prófétáit jelképezi (így pl. Lohse is kommentárjában). De Keresztelő János óta és az őskeresztyénségben a megtérésre hívó tanúságtétel nem választható el az Isten királyságának közelségét meghirdető evnagéliumtól. Ezért nem szabad a két tanú megtérést követelő igehirdetését egyoldalúan az ítélet meghirdetésére vonatkoztatni. A két tanú egyúttal a gyülekezet jelképe is, amit az is tanúsít, hogy a "vadállat" hadat visel ellenük (11,7-8., v. ö. 12.17., 13,7.).

26. A "nagy várost" "lelki értelmezéssel" Sodomának és Egyiptomnak mondja a szöveg. Ez a kettős megjelölés arra figyelmeztet, hogy a megjelölés sem a földrajzi értelemben vett Jeruzsálemet, sem Rómát nem takarja, hanem az Istentől elszakadt világot.

27. A görög szövegtanúk nagy részében és sok fordításban (így pl. Károlinál is) a hívás így hangzik: "Jöjj és lásd!" - mintha az "élőlény" János hívná, hogy lépjen közelebb és lássa a következőket. De ez a szöveg későbbi félreértésen alapszik. Az eredeti szöveg ezt mondja: "Jöjj!": ezzel a szóval az "élőlény" Isten parancsából hívja elő az apokaliptikus lovasokat.

28. v. ö. Goppelt Leonhard: Heilsoffenbarung und Geschichte nach der Offenbarung des Johannes (Theol. Literaturzeitung. 1952.) 514. lap.

29. 19,14-hez v. ö. 1,14., 19,15-höz v. ö. 1,16. - A Báránnyra

ugyan a fehér lovon ülő lovas képében nincs közvetlen utalás, azonban a megdicsőült Krisztus a beteljesült örökkévalóságban is a Bárány marad (v. ö. 21,9.22. k. 27.). Viszont a fehér lovon ülő lovas alakjának az isteni kegyelmet megjelenítő vonásai mutatják, hogy a Bárány-Megváltóval van dolgunk. v. ö. 19,15-höz 12,15. - A pontosabb elemzéshez v. ö. Holtz, id. h. 168. k. lpk.

30. A "világ szombatjának" a képzete abból a zsidó írástudományban és az apokaliptikában ismert gondolatkörből ered, amely úgy vélte, hogy a világ története a teremtéstől annak a végéig egy "világhetet" tesz ki (mint ahogy a teremtés is hét nap alatt történt), de a világhét minden napja ezer földi esztendeig tart. v. ö. még Barnabás-levél 15,3.kk. Strack-Billerbeck, id. h. IV. 1, 989. k. lpk.

31. v. ö. Goppelt, id. h. 520. k. lap.

+Dr. Karner Károly

HALOTTAINK

Bogya Géza (1904-1987)

Selmecbányán született 1904. április 28-án. Szülei Bogya János és Balfauf Mária voltak. Édesapjának vendéglője és fogadója volt Selmecbányán.

Iskoláit Selmecbányán kezdte. Itt volt gimnazista is, de magyar érzelmei miatt nehézségei támadtak az iskolában is, a városban is, tanulmányait meg kellett szakítani. Magyarországon talált otthont, és középiskolai tanulmányait Aszódon fejezte be, ahol a gimnáziumban volt selmeci tanáraival is találkozott. 1924. június 26-án tett érettségi vizsgát.

Teológiai tanulmányait Pozsonyban kezdte meg, majd az ausztriai Gallrenkirchenben (1930/31.), Lipcsében (1931/32.) és Bécsben folytatta (1932/34.). Misszionáriusnak készült, ezért Bécsben orvostudományokat is hallgatott. Négy nyelven beszélt. Otthonról hozta a magyar, a szlovák, a cseh és a német nyelv ismeretét. Szolgálati helyein alkalmazni tudta ezt a tudását.

Segédlelkészi útját Felsőlövőn (Ausztria) kezdte 1934-ben, Óturán folytatta 1935-ben, majd Komáromban, Rimalehotán szolgált 1936-ban. Léván és Aranyosmarótón másfél évet töltött, majd Érsekújvárott szolgált 1939 augusztusig. Rövid békéscsabai káplánkodás után Aszódra került 1939 szeptember 1-én. Segédlelkész, majd helyettesielkész, 1940. február 3-tól aszódi gyülekezeti lelkész volt.

25 évet szolgált Aszódon. Első házassága, melyet 1934-ben kötött válással végződött. Felfüggesztése idején Budapesten tisztviselőként dolgozott egy szövőgyárban. A felszabadulás után újra visszakerült gyülekezetébe, ahol sok feladattal kellett megbírkóznia. A háború okozta károk helyreállítása, az új élet megindítása, a templom és iskola rendbehozatala idején újra a presbitérium élén állt. 1945 nyarán újra megnázasodott. Köntös Ibolya haláláig, 32 éven át volt házastársa. Gyermekük nem született.

1950-ig a hévízgyörki leánygyülekezet is szolgálata alá tartozott. Ekkor az önállósulásukban sok segítséget adott.

Teológiai, irodalmi műveltségét sok tanulmánya is közkinccsé tette. Az egyházmegye lelkészi munkaközösségének néhány esztendeig ügyvezető elnöke is volt.

1964. december 31-én vonult nyugdíjba. Budapestre költözött, azzal a gondolattal, hogy a fővárosban jobban be tud kapcsolódni a kulturális életbe. Alacsony nyugdíja miatt azonban munkát kellett vállalnia. Dolgozott gondnokként a Fasori gyülekezetben, majd a vendéglátó iparban. Lelkészi szolgálatot végzett megbízott lelkészként 15 éven át a Kőbányai gyülekezetben. Kisegítő szolgálatokat vállalt

Hévízgyörkön is, Aszódon is.

1977. január 14-én meghalt a felesége. Később harmadszor is megházasodott. 1977-ben Kiss Erzsébetet vette feleségül és Gödöllőre költöztek. Innen járt munkája elvégzésére és a szolgálatokra Budapestre.

Élete utolsó napjáig aktív ember volt. Amikor gyengélkedett egészségileg, német teológiai munkákat fordított magyarra. Élete sorsfordulóiról írt drámája sorsát már nem érte meg. Rövid szenvedés után 1987. április 15-én meghalt. Gyülekezetei nagy részvétével Aszódon temettük el április 24-én.

Detre János

Torda Gyula (1902-1987)

Aszódon született 1902. március 12-én. Édesapja Torda Mihály pogmármester, édesanyja Willin Irma. Többen voltak testvérek, de a felnőtt kort csak Gyula és Lajos érték meg. Torda Gyula lelkész lett, Torda Lajos pedig tanító.

Az elemi és középiskolai tanulmányait Aszódon végezte. 1921. június 1-én jeles eredménnyel tett érettségi vizsgát. Teológiai tanulmányait Budapesten kezdte és Sopronban fejezte be 1925-ben.

A tanulmányokban szép eredményeket elért fiatal segédlelkésznek sokan nagy karriert jósoltak. Torda Gyula azonban az igazi karriert a gyülekezeti munkában látta, kereste és találta meg.

Kiskőrösön kezdte segédlelkészi pályáját 1925. december 1-én. Még egy esztendőt sem volt Kiskőrösön, ahol gyakorolhatta a szlovák nyelvet az igehirdetői szolgálatban. Visszaemlékezése szerint minden szolgálatot elvállalt Kiskőrösön azért, hogy minél jobban belegyakorolja magát a lelkészi szolgálatba. Idős principálisát heteken át helyettesítette. Közben azonban a domonyi lelkész, Szilárd János sokat betegeskedett, azért helyetteslelkészi minőségben 1926. december 1-én Domonyba helyezték. 4 hónapi szolgálata után - mivel a lelkész megerősödött és visszavehette szolgálatát - Cinkotára került esperese mellé. 1927. novembere óta élt Domonyban, ugyanis Szilárd János meghalt és helyére Torda Gyulát választotta meg a gyülekezet. 44 éven át, 1972. június 30-ig volt aktív lelkésze a gyülekezetnek.

Akik ismerték, ez az "aktív" szó igen emlékezetes. Az evangélizációk és lelkészkonferenciák korában Torda Gyula hátizsákjából, utazótáskájából megszámlálhatatlan számban kerültek elő a missziós füzetek, káték, imádságos könyvek. Az utazó iratmisszió embere volt. Az iratterjesztéséről pontos feljegyzéseket készített.

"Együgyű" embernek tartotta magát. Ez az egy ügy pedig szol-

gálatának, az evangélium terjesztésének az ügye volt. Úgy mondta: neki ügyei vannak és nem érdekei. Ez megszívlelendő tanulsága az életének.

A Lelkipásztor c. szakfolyóiratnak szinte kezdettől munkatársa volt. Igehirdetésekkel gazdagította szolgatársai szolgálatát.

Gyülekezetét - Domonyt és Vácegrest - hűséggel gondozta. Ebben sokat segített felesége, Szilárd Ilona, aki bár Felsőszeliben született éppen 100 éve, de Domonyban volt gyermek és mindenkit ismert. 1928. január 12-én vette feleségül, aki akkor már özvegyasszony volt, ugyanis férje, Szeberényi László szarvasi gimnáziumi tanár váratlanul elhunyt. Gyermekük ugyan nem született, így lett a falu minden gyermeke az övék.

A két háború közötti időben közlelkészi feladatot is ellátott. Az iskolákban elsősorban azt vizsgálta, hogyan tanulnak a gyerekek énekelni. Az egységes evangélikus éneklés megszállott híve volt. Gyülekezetét - már kezdve az iskolában - példásan megtanította énekelni. Hegedűvel kísérte az éneket, melynek vonója fegyelmező eszközként is használható volt. Sok kedves emlék mellett a gyülekezet éneklése és énekszeretete emlékeztet Torda Gyulára.

1967-ben eltemette Szilárd Ilonát. 1968-ban újra megházasodott. Haluszka Margit Rózsát vette feleségül, akit azonban egy esztendő múlva kikísért a temetőbe. Ettől kezdődően készült a nyugalom éveire. Azért, hogy a gyülekezet életében ne okozzon nehézséget, de minden áron Domonyban akart maradni, hozzákezdett háza építéséhez. Éppen befejze, amikor 1972 nyarán szükség volt a parókiára az új lelkész érkezése miatt. Amíg egészsége engedte, segített utódjának a szolgálatok ellátásában is, a lelkészi munkában is. Egyetlen alkalmat nem mulasztott a gyülekezet alkalmai közül. Ha hiányzott megszokott helyéről, mindenki tudta, hogy akkor éppen beteg.

Nyugdíjas éveit arra használta fel, hogy megírja visszaemlékezéseit. Összegyűjtötte és gondosan legépelte prédikációit. Igyekezett mindig naprakész lenni.

Közel fél éves betegeskedése idején a lelkészcsalád és a gyülekezet tagjai voltak a közvetlen rokonok, akik ápolták és látogatták. Életének 86., domonyi és vácegresi hűséges szolgálatának 60. esztendejében, 1987. április 27-én csendesen elhunyt. Temetése 1987. május 6-án volt gyülekezetének és sok ismerősének részvételével. A templomból indult a hosszú menet a kiásott sírhoz a domonyi temetőbe.

Detre János

Petri Dezső
(1910-1987)

Temetési beszéd urnaelhyelzéskor a farkasréti temetőben 1987. autusztus 31-én.

Nem szégyenlem a Krisztus evangéliumát, mert Isten ereje az, üdvösségére minden hívőnek. (Róm. 1,16.)

Nehéz szívvel vesszük most körül Petri Dezső hamvait. Nehéz földi értelemben örök búcsút venni. Nehéz ez a hitvestársnak és a családnak, nehéz a barátoknak és a volt munkatársaknak, és nehéz nekem is, nekünk, az osztálytársaknak, akik a soproni liceumból 59 éve együtt indultunk életünk útjára. Nehéz tudomásul venni, hogy akivel együtt éltünk, akivel Isten akaratából hosszabb-rövidebb időre összenőtt életünk, attól kell válnunk, és már csak az emléke él bennünk tovább. De ne szégyeljük ezt az emlékezést. Isten igéje nem tiltja, hanem egyenesen parancsolja, hogy emlékezzünk, hogy meg ne feledkezzünk arról, amit Ő tett és adott nekünk szeretteinken, barátainkon, embertársainkon keresztül.

Tegye most ezt az emlékezést mindenki úgy, ahogyan szíve diktálja, megpróbálom én is. Felidézem arcának, egyéniségének fő vonásait, ahogyan én láttam, és ahogyan amléke belém vésődött. Első helyen említem: Petri Dezső szerelmese volt a vasútnak. Kitűnt ez már első találkozásunkkor, amikor a kis gimnazista geometriai, mérnöki és vasúti érdeklődésről tett tanúságot. Kiváló vasúti mérnök lett belőle. Ebben édesatyja nyomdokába lépett. Másik vonás: kereste a megértő társakat, akikkel megoszthatta élete problémáit. Emlékszem, milyen boldogan a megtalálás örömével mutatta be az első érettségi találkozónkon azt, akinek egy életre hűséget fogadott, és később egy másik érettségi találkozón milyen ölelő szeretettel állította elém érettségiző leányát, és így beszélt a többiekről, unokáiról is. Mindig boldog volt, ha talált valakit, akivel eszmecserét, mélyre ható beszélgetést folytathatott. Az is jellemző vonása volt, hogy szerette az igazságot, és az általa felismert igazságot bátran kimondta akkor is, ha abból konfliktus és hátrány származott. Életéből nem is hiányzott a kereszthordozás. És végül el kell mondanunk: életének, egyéniségének szilárd alapja és támasza volt vallásos meggyőződése, mély hite. Ez is családi öröksége. Mert neves evangélikus papi cslaádból származott és ezt mindig számontartotta.

Petrik Dezső ezzel a hittel készült halálára. Már régóta. Jó néhány évvel ezelőtt hármas kéréssel fordult hozzám, és ezt többször megismételte. Első kérése, hogy végezzem temetését. A második, hogy ne beszéljek róla. És a harmadik: hogy hirdessem Isten igéjét a felolvasott ige alapján: **Nem szégyenlem a Krisztus evangéliumát.**

Első kérését nehéz szívvel vállaltam. A másodikat, hogy ne beszéljek róla a temetésén, megszegtem az iránta való szeretetből. A harmadikat, hogy Krisztus evangéliumát hirdessem, most teljesítem.

Bizonyságtételül és testámentumként választotta ezt az igét, aminthogy az eredetileg is bizonyságtétel volt. Pál apostol egy hosszú apostoli-missziói munkásság során győződött meg arról, hogy Jézus Krisztus evangéliuma olyan megújító és megtartó erő, amelyhez fogható nincs a világon. Az a tapasztalás, hogy Jézus Krisztus megbocsát a bűnösnek, hogy tévelygő és elesett tanítványait, követőit újra meg újra talpra állítja, és helyes útra tereli: ez olyan bizonyosságot ad az embernek, a hívőnek, amely megsokszorozza erejét, végtelenné teszi tűrőképességét, kiolthatatlanná emberszeretetét. Maga ez a kifejezés: "nem szégyenlem" - utal arra, hogy nem mindenki ismerte meg és ismeri el az evangéliumnak ezt az erejét. De utal arra is, hogy ez az evangélium akkor is igaz és akkor is megtartó erő, ha nem mindenki hiszi. Petri Dezső 77 éves élettapasztalatát látta kifejezve ebben az igében, és ezért adta ezt a bizonyságtételt örökségül és testámentumként övéire, szeretteire, barátaira, munkatársaira, hogy meggyőződjenek róla ők is: a bűnbocsánat és új élet evangéliuma életet adó és életet fenntartó erő az Úr Jézus Krisztus szeretetének ereje által.

Pröhle Károly

KÖNYVSZEMLE

C. G. Jung, az álombarlang kalauza

"Lám, ma újólag az álom
mély szakadékaiban jártam, barlangos ölében,
melybe magány szomorog s eltéved a benne bolyongó"

- kezdi egyik versét Kosztolányi, Jékely Zoltán pedig mélységes üzenetűnek megélt álomképein meditálva azt írja: "Ezek az álmok többet tudnak, mint álmodójuk", hiszen - fűzhetjük hozzá - a tudattalan őshomályának kincstárából idéznek föl olyan sokatmondó képeket, amelyek hozzáférhetetlenek az akaratlagos tudás számára, maguktól azonban meglátogathatnak bennünket sejtelmes sokarcúságukkal. Shakespeare alighanem nagyon jól tudta, milyen hatalmas-igaz szavakat ad Macbeth szájába, aki az önmagából hangzó szózatot így idézi:

"Macbeth öli az álmot!"... A tiszta álmot,
Az álmot, mely a gondot kibogozza,
S napi halál, bús robot fürdeje,
Dúlt szív balzsama s második fogásunk,
Fő táplálónk az élet asztalán.

Ezzel szemben a mai euramerikai ember "álomgyilkos", fellöki az élet asztalát fő táplálójával együtt, és a saját lelki mélységeit illető analfabétizmusára talán még büszke is.

Freud elvitathatatlan érdeme, hogy az álombarlangot újra fölfedezte, feltárásához tudományos igényességel látott hozzá, közben azonban - sok más kiváló kutatóhoz hasonlóan - saját látását túlértékelve az álmok birodalmát, manifesztálódását egyoldalúan az elfojtott, főleg szexuális vágyak "cenzurázott" megnyilvánulásának tekintette. Érthető ugyan, ha a felfedezői elragadtatás a rendkivül impozáns előcsarnokot összetéveszti a barlangrendszer egészével, ám annál inkább szükséges a tovább, mélyebbre hatoló "barlangkutató", aki Carl Gustav Jung személyében jelentkezett.

Jung életművének egyes főbb passzusaival, az álmokkal is, nem egy tanulmányunkban, ill. recenziónkban foglalkoztunk folyóiratunk, továbbá a Diakonia és a Theologiai Szemle hasábjain. Standard összefoglalásának Dr. Jolande Jacobi könyve számít: "Die Psychologie von C. G. Jung." Most azonban egy nem kevésbé kiváló Jung-tanítvány, C. A Meier professzor 4 kötetből álló, összesen 980 oldalas művének szenteljünk figyelmet: Lehrbuch der Komplexen Psychologie C. G. Jungs" - illetve ebből is a 2. kötetnek.

Die Bedeutung des Traumes /Walter Verlag AG Olten, 1979/ címmel a jungi körökben nagy tekintélynek örvendő Meier /sz. 1905./ tudományos alapossággal előbb a módszertani alapokat tisztázza, majd az álomku-

tatás módszereit tekinti át. Nagy látószöget nyitva tárgyalja a régibb álomteóriákat, elsősorban az ókoriakat /az Ószövetséget is beleértve/, s ezután tér rá a jungi /komplex/ pszichológia álom-koncepciójának ismertetésére, amelyet egy álomsorozat analizálásával illusztrál. Könyve világosan tagolt, 220 oldalával szinte szűkre szabott, szakirodalmi, név- és tárgyregiszterrel jól ellátott, áttekinthető, s a nem akármilyen fajsúlyú témához képest könnyen olvasható.

C. G. Jung léleklátásának értékét-súlyát az évtizedek múltával mind jobban felismerik, ami hazánkra is érvényes. Átfogóbb jelentőségű tapasztalat gyanánt azonban személyes élményként említhetem meg: az 1987. aug. 19-26-a között Melbourne-ban tartott lelkigondozói és tanácsoló kongresszuson /3rd International Congress on Pastoral Care and Counselling/ a kevés plénum-előadások egyikét Sally Kester jungi analitikusra bízták, aki a nemek egyenlőségéről a két dialogizáló társelőadót követően úgy világította meg a problematikát, hogy egy páciensének álomsorozatát elemezte nagyobb vonalakban. "Mellesleg" pedig a választható előadások közül kettő is szólt a jungi álomértelmezésről: Dr. Wallace B. Clift és Dr. Jean Dalby Clift. a lelkész-pszichoterapeuta házaspár mutatta be nagy vonalakban, hogyan járulhat hozzá álmaink feldolgozása mélyebb látású, szeretetképesebb emberré formálódásunkhoz. Az érdeklődést nemcsak a feszült figyelem jellemezte, hanem az is, hogy a nem kis teremben többeknek csak a padlón jutott ülőhely.

Úgy látszik, egyházi körökben is terjed az a felismerés, hogy Jung lélektanának ismeréséről lemondani ön- és közmegkárosítás. Túl nagy luxus! Annál érdemesebb viszont élni vele, természetesen anélkül, hogy társmegváltónak tekintenénk.

Dr. Bodrog Miklós

LAPSZEMLE:

Seppo Teinonen professzor lemondott lelkészi tisztéről

A KOTIMAA finn egyházi lap közölte f. é. augusztus 6-i számában:

A helsinkii egyházkerület dómkáptalanja kedden tartott ülésén hozzájárul a Helsinkii Egyetem nyugalomban levő dogmatika-professzorának, Seppo Teinonennek kéréséhez, amelyben lelkészi tiszte letételének tudomásul vételét kérte. Kérését Teinonen azzal indokolta, hogy a római katolikus egyházba kíván áttérni.

Samuel Lehtonen helsinkii püspök az esemény indokának azt látja, hogy Teinonen professzor kutató munkájának és érdeklődésének főtárgya hosszú ideje a katolikus egyház teológiája és lelkisége volt.

"Sajnálatos, de érthető"

Kalevi Toiviainen mikkalii püspök, aki korábban Teinonen munkatársa volt az ökumenika tanszékén, az eseményt a következőkkel magyarázta: "Miután hosszabb időn keresztül figyeltem Seppo A. Tei-

nonen fejlődését, döntése nem volt számomra meglepő, bár sajnálatosnak tartom elhatározását, mellyel evangélikus papi tisztét leteszi. Ha valaki kilép egy közösségből, azzal együtt jár, hogy elveszíti korábbi jelentőségét abban a közösségben. Seppo Teinonen gondolkodásmódja szükséges és gyümölcsöző volt feljebb, mint általában gondolják, és ahogyan maga is hiszi. A finn teológiában sok tekintetben úttörő volt. Új rendszeres teológiai eljárásmódot indított el. Útat nyitott a finn teológia és egyház számára a II. Vatikáni Zsinat ökumenikus jelentőségének megértéséhez. Kutatásai a spanyol misztika területén egyedülállóak nemcsak nálunk, hanem az egész világon."

Teinonen elődje a dogmatika tanszékén, Osmo Tiililä, szintén letette papi tisztét, és kilépett az egyházból. A kérdésre: van-e kapcsolata a kettőnek, Toiviainen azt feleli, hogy a kettő egészen ellentétes okból történt. Tiililänek az egyház nem volt eléggé pietista, Teinonen szerint a rosszul értett Luther és a pietizmus bomlasztották az egyház oszthatatlan örökségét. "Teinonen mindig az egyház folyamatosságát hangsúlyozta. S ebben az értelmezésben a lutheri egyház is része az egésznek. A mi egyházunk gyakorlati élete szempontjából ez nagyon fontos." Toiviainen hangsúlyozza, hogy Teinonen döntése egyedülálló, és nem von maga után másokat. "Ez sajnálatos, de érthető."

Amennyiben Teinonen belép a kat. egyházba ez magaután vonja az evangélikus egyházból való kilépését is. Az utóbbi időben sokat tartózkodott Spanyolországban, és lemondó levelét is Malagaban keltezte. Lemondó nyilatkozatának magyarázatára is ezért nem kérhette a Kotimaa szerkesztője.

Teinonen professzor 63 éves, 1970 óta töltötte be a dogmatika tanszékét a múlt évben történt nyugalomba vonulásáig. Ez előtt az ökumenika professzora volt.

Ford.: Csepregi Béla

IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Ádvent 1. vasárnapja

Csel. 17,22-32.

Háborgó belsővel is lehet szeretetteljesen prédikálni. Pálnak háborgott a lelke, mert látnia kellett a bálványokat. A haragos felindultságból a prédikáción mégsem érződik semmi. Szeretettel szól. Nem szidni akarja őket, nincs benne ítélkezés. A meggyőzés a szándéka, s valakit meggyőzni csak szeretettel lehet.

A felindultságtól nem vagyunk mentesek mi sem. Magunkban és egymás között sokat kesergünk. A gyülekezet peremén élők szélesedő rétege miatt. A templomosok miatt, akiknek élete sokszor minden, csak példás nem. Modern bálványok miatt, amelyek igézetében kihűl a hit. A gazdagodás arányában növekvő önzés miatt. Az üres padsorok látványa felett az istentiszteleteken.

Állandó kísértés, hogy belső háborgásainknak hangot adjunk a prédikációkban. Jól megmondani a magunkét, esetleg azzal sem törődve, hogy éppen az érintettek úgy sincsennek ott. Alkalmak lehetnek az odamondogatásra a temetések, de a nagyünnepek is, amikor az érdekeltek is hallják. S lassan elmaradnak a karácsonyesti templomozók is, mert megunják az igehirdetés ürügyén évről-évre hallott kirohanásokat.

Jézus is nézett végig haragosan rosszakaróin, de egyúttal sajnálta őket szívük keménysége miatt (Mk. 3,5.). Tudjak én is ilyen lelkülettel prédikálni! Még Isten ítéletét meghirdetve sem ítélkezni. Érződjék szavaimon a mentő szeretet!

Hangsúlyozottan ajánlom az eddigi feldolgozások átolvasását. Velük kapcsolatban jelentős korrekcióm vagy hozzátennivalóm nincsen. Ezért kezdtem a fenti meditációval, mint ami készülés közben személyes üzenetként rám nehezedett, - s folytatom a prédikáció érlelődő mondanivalójával.

A megszólítottak vallásos emberek. Páltól távol állt a hízelgés, a jóindulat megnyerése ürügyén való alakoskodás. Őszinte kellett, hogy legyen, amikor elismeréssel kezdte: "minden tekintetben nagyon vallásos embereknek látlak titeket".

A vallás, mint szertartások rendszere, rendben is volt. A vallásos megnyilvánulások hőfokával szemben nem lehetett kifogás. Sőt túlbuzgóságuknak jele is volt az ismeretlen istennek állított oltár.

Szabad nekünk is ezzel kezdeni. Ádvent első vasárnapján a gyülekezet vallásos, vallását gyakorló rétege van jelen. Akik mindig jönnek és akikre mindig lehet számítani. Akiket nem riasztott el az egyháztól a papi bűnök sora sem, s fájós lábakkal nekiindulnak

a csúszós utaknak is. El sem lehetne küldeni őket, buzgón vallásosak. Elismerhetjük ezt mi is, szemükbe mondva. Annál könnyebbé válik az igével szembesülnünk, amikor tudottan a vallásos mag körén belül vagyunk, de amikor a későbbiekben kifejezésre jut ennek önmagában elégtelen volta. Mert vallásosnak lenni még kevés.

Vallásos embereknél is lehet Isten a sejtés szintjén.

Talán nem csak az az Isten utáni titokzatos, elrejtett vágy van itt, amit Isten-kereső, vagy nélküle élő embereknél találhatunk. Bizonyos, hogy ilyen, az igazi Isten utáni vágy is motiválhatta annak az oltárnak a felállítását, s ma megtalálható az Isten nélkül élő ember már nem is tudatos hiányérzetében. De most magunkról van szó elsősorban. Azok között vagyunk, akik minden tekintetben vallásosak, s tisztelik Istent.

Mégis, ismeretlen marad, ha vallásos emberekként is csak részleteket hiszünk abból, amit kinyilatkoztatott nekünk. Csak Pál prédikációján tekintsünk végig, s vizsgáljuk közben a gyülekezetben tapasztalt hit átlagos mélységeit. Tételesen legtöbben elhiszik, hogy Isten a teremtő (24. v.), ha ugyan már nem okoz itt is bizonytalanságot a tanult evolúció. De menny és föld Uraként (24. v.) már nem számolnak vele. Isten elejtett bennünket (Dürrenmatt), ördögmarokban jár a világ tengelyének sarka (Sík Sándor), "ez a világ a vesztébe rohan", "már nem segít rajta semmi", - és hasonló kifejezések mutatják: Isten számukra nem mindenható hatalom.

Ítéletével sem számolnak sokan (31. v.). Keserűen tapasztaljuk, mennyire megférnek kirívó bűnök is a templomos réteg, sőt tisztségeket is vállalók életében is. Szalonképessé lett a lopás, "mindenki ott szerez, ahol tud", a munkahelyről elhozni valamit szinte természetes, dicsőségszámba megy. Nem botránkoztató már a házasságtörés, megtűrtté vált az alkoholizmus. Ki maradna presbiter, ha ilyenekre néznénk? - gondoljuk mi is. S már nem is merjük határozottan képviselni: akik ilyeneket cselekszenek, nem fogják örökölni az Isten országát (Gal. 5,21.). Isten ismeretlen marad, ha az eljövendő ítéletet nem vesszük komolyan.

Isten a sejtés szintjén marad a feltámadással kapcsolatban is sok esetben (31. v.). Templomból is mentek haza hívek beszélgetve: Elment az esze a papnak, megint a feltámadásról prédikált, pedig nincs ott semmi. Hívek, akik nem hívők. Ismeretlen istennek hozzák meg áldozataikat. Mert Isten bizonyosságot adott a "kiválasztott férfi", Jézus által azzal, "hogy feltámasztotta a halálból". Reménység nélküli temetések, reménység nélkül élő vallásos emberek serege igazolja, hogy a templomfalakon belül is érvényes a kutató megállapítása: a múlandóság örök gondjában az ember ma menthetetlenül magára marad (Kunt Ernő: Az utolsó átváltozás).

A tudatlanság idejét elnézi Isten (30. v.). Dehát mi nem vagyunk azok! - szólíthatjuk meg megint személyesen az előttünk ülő vallásos embereket. Mindezt nem először halljuk. Senki nincs, aki bűneivel kapcsolatban az utolsó ítéletben védekezhetne majd: Én nem tudtam, hogy szeretni kell Istent teljes szívből, minden erőből, és az embertársaimat mint magamat. Nem tudtam, hogy meg kell bocsátanom hetvenszer hétszer is. Nem tudtam, hogy hűségesnek kell lennem a házastárshoz, és meg kell elégednem a férjemmel, feleségemmel. Senki sem mentheti magát: nekem nem mondta senki, hogy az ünnepet meg kell szentelni, és csalással nem szabad pénzhez jutnom. Nem igaz, hogy valaki elmondhatná majd: soha nem hallottam, hogy az Apostoli

Hitvallás így fejeződik be: Hiszem... testnek feltámadását és az örök életet.

Nem vagyunk tudatlanok. Csak éppen kicsinyhitűek, kételkedők, a bűnökkel megalkuvók. Istent igazán nem ismerők még vallásosan sem. A költő szavaival Istenben hitetlenül hívők vagyunk. (Ady: Hiszek hitetlenül Istenben).

A vallásos embereknek is megtérésre van szükségük. Keresztelő János is vakbuzgón vallásos embereket állított döntés elé: Térjetek meg! Pál igénye sem kisebb, minthogy mindenki mindenütt térjen meg (30. v.). De rajta keresztül Isten maga szólít fel erre.

Hogy egyszer végre már ne csonka Isten-képünk legyen, s ismeretlen sejtés a vele való kapcsolat. Fogadjuk el kinyilatkoztatása teljességében. Vegyük komolyan ítéletét és szakítsunk bűneinkkel. Merjük hinni: ha Ő ad mindent nekünk (25. v.), nem kell a holnaptól félni. Merjük vallani: a meghalt és feltámadott Jézusért reménységünk van az örök életre. Gazdag, és gazdagon ajándékozó Istenünk van.

Ne csak vallásosak, hanem hívők legyünk. A vallás keret csupán, mit sem ér élő hit, megtért élet nélkül. Mit sem ér húsvét feltámadáshit nélkül. Ha csak gúnyolódom rajta vagy kitérek az elfogadása elől (32. v.), valóban végzetesen magamra maradok a múlandóság gondjával. Mit érne a közelgő karácsony a nagy Ajándék, Jézus nélkül, aki óta Isten nem ismeretlen többé, hiszen aki Őt látta, látta az Atyát (Jn. 14,9.).

A megtérést, a hozzá-térést is Ő teszi lehetővé. Éppen az ádventi idő beszél arról: "nincs is messzire egyikünktől sem" (27. v.). A nagy lépést felénk Ő tette meg. S mert Ő eljött, és itt van közel, lehet nekünk is lépnünk felé.

Zászkaliczky Péter

Ádvent 2. vasárnapja

Zsid. 10,35-39

1. Szövegértelmezés

35. vers: Ne veszítsétek el..." Az új fordítás legyengíti, sőt lapossá teszi a szöveget. Az ügyetlen, szórakozott ember veszti el esernyőjét, az öreg ember veszti el régi erejét. A levél írójának azonban drámai a hangvétele: ne dobjátok ki! V.ö. Mk. 10,50.: Bartimeus, mint rongyot dobja el koldus-köpenyét. Nem lesz már szüksége rá.

"bizalmatokat" = félelem és fenntartás nélküli, odaadó, őszinte, nyílt ráhagyatkozás. Az író teológiájának fontos kifejezése: 3,6, 4,16 és 10,19. Figyeljünk rá: nem pistis, hanem parresia = laeta et imperterrita fiducia = örömteli és rendíthetetlen bizalom.

"nagy jutalma van" - a jutalom nem teljesítmény értékelő és kiegyenlítő ellenszolgáltatás. A bizalom, amelyhez kapcsolódik az Eljövendőre és kegyelmes igéreteire néz.

36. vers: "beteljesüljön rajtatok az igéret" - hangsúlyos az igéreteknek személyes elnyerése, a valóra vált igéretekben való rész-

sedés.

37. és 38. versek: az ézsaiási és habakuki igék összedolgozása, mégpedig új tartalommal. Habakukot Pál is idézi /Rm. 1,17. és Gal. 3,11./, hogy alátámassza azt, amit a törvény-kegyességgel szemben a hitből való megigazulásról mond. Itt azonban az idézetnek nem ez a célja. A Zsid. levél nem a farizeusi mentalitással harcol, hanem a "lankadt kezű és megroskadt térdű" /12,12./ gyülekezetet biztatja a hit kitartására.

"eljövendő" - Jézus messiási neve: Mt. 11,3. A gyülekezet eschatológikus szituációban él. Ebből meríthet erőt. Annak eljövetelét várja, aki a megváltás teljességét hozza azoknak, akiket "bűneiktől megtisztított" /1,3./.

39. vers: "mi" - igehirdető és igehallgató közössége a Krisztustól tanult szent többesszám első személy.

"meghátrálás" az Istenbe vetett bizalom merészségével szemben visszahúzódás, megalkuvás, meghunyászkodás, visszalépés. De nem a hősködő kiállásnak az ellentéte, hanem a kidobott hit után maradt vákuum, a hit semmit érő negatív lenyomata.

"hit" - itt már pistis, mégpedig első sorban a hűség értelmében. V.ö. Jel. 2,10.: Légy hű mindhalálig!

2. A gyülekezet akkor és most

A gyülekezet akkori helyzetét a textusunkat közvetlenül megelőző versek tükrözik /32-34./. Több perikópa éppen ezért ezeket a verseket is tartalmazza. Az üldöztetés nehéz próbáiban hűségesen megálltak, reménységüket nem veszitették el. A szenvedésteli napok múltával a gyülekezet fellélegzett, ami azonban nem járhat együtt lelki lazítással, a hit harcát végig és vérig /12,4. Meg kell harcolni. Erre int ez a szakasz.

Ma nagyon sokan veszítették el bizalmukat emberekben, ügyekben, eszmékben és az egyházban is. Sokan, mint idejét múlt babonaságot dobták el hitüket, selejtezték vallásos könyveiket, vették le szobájuk faláról a szentképeket. A türelem, kitartás, állhatatosság a lelki hiánycikklistákon a sor elején áll. Nehézségekbe ütközve könnyen feladja az ember. A jövő inkább félelemmel, mint reménységgel tölt el. A visszahúzódás a modus vivendi elismert és elfogadott gyakorlata lett.

3. A textus helye és iránya

Alapigénk a hit himnuszának az előszava, amelyben tömören és pásztori szeretettel szólal meg a 11. fejezet sok képpel illusztrált mondanivalója, a hit hűségének dicsérete, amely a példák követésére hív.

4. Meditációs töredékek

A fővárosban lomtalanítási akció. Üzemekben évvégi selejtezés. Szabadulni lehet a felesleges kacatoktól. Hagyatékfelszámolás: a nagymama holmija között találtuk. Nem akartuk a kukába dobni. Nekünk nincs szükségünk rá. És a lelkészi hivatal polcára kerül megint egy régi énekeskönyv és egy szakadt kötésű Biblia. - Az erkölcsi értékrend is elbizonytalanodott: mi a kincs és mi a szemét? mit tartsak meg minden áron és mitől igyekezzek szabadulni?

Egy biztos: a hitet ne dobjátok ki! Olyan érték ez, ami nem devalválódik. Soha nem leszs fölöslegessé. Nem romlik el. Tolvajok-

tól sem kell félteni. Nem fog ki rajta az idő vas foga sem. Csak ezt az egyet, ezt soha ne dobjátok ki!

Bizalom. Magamban? Jó és helyes, ha nem viszem túlzásba. Az önbizalom hiánya beteges tünet. - Bizalom. Másokban? Ez már nehezebb. Sokszor ráfizettem. Mégis szükségesnek látszik, hogy az élet menjen valahogy. - Van még egy lehetőség: bizalom Istenben! Fel kellene fedezni! Ráállni erre. Bevallani, hogy a horizontális bizalmak kevésnek bizonyulnak. Többre van szükség: Istenre, aki a Golgotával igazán rászolgált bizalmunkra. Ebben a bizalomban egy új világ tárul elénk. Ne fosszuk meg magunkat ettől.

Az "igen-igen kevés idő" borzasztó idegesítő, ha a vonatot el akarom érni és már csak percek vannak az indulásig; ha be kell fejeznem a munkát, de rám sötétedett; ha el kell végeznem a rám rótt feladatot és közeledik a határidő. De itt éppen fordított a helyzet. Nem nekem kell elutaznom, hanem én várom az Eljövendő érkezését. Nem az alkony homálya borul rám, hanem már hajnalodik. Amit nem tudok elvégezni, az már "elvégeztetett". Ezért az "igen-igen kevés idő" nem idegesít, hanem a reménység örömét és erejét adja. Ez a reménység nem naiv optimizmus, hogy majd csak túljutunk a nehézségeken. Ez a reménység az Eljövendőbe kapaszkodik, aki egyszer már eljött /20. vers/, hogy aki benne hisz /38. vers/ el ne vesszen /39. vers/, hanem jobb és maradandóbb /34. vers/ életet nyerjen /39. vers/.

Balesetveszélyes pontok az élet és hit útjain:

Nagy nehezen elértem a vágyva-vágyott pozíciót - visszaélek vele. - Túl jutottam a súlyos műtéten - folytatom egészséget romboló életstílusomat. - Tudományos fokozatot értem el - nem képezem magam tovább. - Megkaptam a lakást - nem tartom rendben.

Hitre jutottam, "megvilágosodtam" /32. vers/, nehéz próbákat kiálltam /32. vers/, megtapasztaltam Isten hűségét /23. vers/ - egy kicsit elengedem magam, ritkulnak imádságaim, szeretetem lanyhul, reménységem közelebbi célokra feszül, bűneim elleni harcomban kompromisszumokat kötök, ritkábban keresem az igével való találkozás alkalmait, bűnbánat helyet csak regisztrálom vétkeimet.

Uram, bennem nem leled gyönyörűségedet /38. vers/. Csak igéreteidben bízhatok /36. vers/, hogy hűséged meg nem inog /23. vers/. Kérlek segíts, hogy mégis tiéd maradhassak.

Testvérek, jöjjetek, bátorodjék a szívünk és
- bízzunk Istenben, mert bizalomra méltó;
- állhatatosan hordozzuk hitünk és életünk terheit;
- cselekedjük Isten akaratát és ne csak beszéljünk róla;
reménységgel várjuk eljövendő Urunkat, aki idejében megérkezik.

Madocsai Miklós

Ádvent 3. vasárnapja

Kol. 2,1-7

Röviden a levélről.

A kolossei levél azért született meg, mert Pál apostol munkatársai révén tudomást szerzett a gyülekezetet fenyegető tévtanításról. Noha a gyülekezetet nem ő alapította, mégis féltő szeretet és felelősség él benne iránt. Örömmel állapíthatja meg, hogy Krisztus-hitüket nem adták föl, de elbizonytalanodtak, a tévtanítók bölcselkedése és ékes beszéde megzavarta őket. Ennek a pogány, zsidó és keresztyén emelekkel kevert tanításnak pontos tartalma már nem állapítható meg. A világot uralmuk alatt tartó elemeket, titokzatos szellemi erőket kellett a kor általánosan elterjedt misztérium-kultuszainak egyikében megismerni és szolgálni, s ezáltal eljutni a tökéletes isteni létbe.

Pál apostol a tévtanítókkal szemben Krisztusnak az egész világegyetemre kiható váltsághalálát, hatalmát és nagyságát állítja olvasói elé. Az ember számára is őbenne nyílt meg az út a tökéletesség felé. Ennek érdekében azonban nem a világ elemeinek törvényszerűségeit és a titokzatos szellemi lényeket kell megismerni s cselekedeteinkkel jóindulatukat megnyerni, mintha Krisztus váltsága semmi befolyással nem bírna, érintetlenül hagyná evilági életünket. Sőt, éppen Jézusban lelhető föl az a bölcsesség, amelyre az életfolytatáshoz minden embernek szüksége van.

A Kolossei-levél erősen polemizáló, harci levél, átitatva a gyülekezet iránt érzett felelősséggel és bátorító, féltő szeretettel. Készülésünkben mindezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Röviden az igéről.

A kolossébeli keresztyéneknek is tudniuk kell, hogy noha az apostol személyesen még nem volt közöttük, küzdelmet folytat értük. Életüket, hitüket, örömeiket, Krisztus iránti engedelmességüket, de most különösen is kísértésüket figyelemmel kíséri és szívén hordozza. Nem tétlenkedik, imádságaival, s azokon túl levelével igyekszik segíteni, benne világos bizonyságtételével, tanításával és tanácsaival szolgál nekik. Ő tudja kinek hitt, tudja miért küzd, tudja mi az a cél, amely felé fut. S ugyanerre a bizonyosságra van szüksége a gyülekezet minden tagjának is. Valóban az a Krisztus az Úr mindenek felett, akit az igehirdetésből megismertek, ezért erősödjenek meg, bátorodjanak meg, maradjanak meg Őbenne. Őbenne igazodik minden a helyére, Őbenne áll össze a kép, Őbenne nyer magyarázatot, értelmet minden. A világ, a lét, a halál, a múlt, jelen, jövendő, az egyház, az emberi sors titkai Őbenne oldódnak föl. Ő minden bölcsesség és ismeret teljessége.

Nyilván az evangéliumnál sokkal vonzóbb, az emberi fül számára csábítóbb magyarázatokat, okoskodásokat, filozófiákat lehet kitalálni és propagálni, ezt tapasztalják is a kolossébeli hívek. S bár ezek ékesen hangoznak, a keresztyének számára mégis a Krisztusban való hit szilárdsága a szükséges. Számukra Ő az igazi bölcsesség, s ennek megtapasztalása nem elvi síkon történik, hanem a gyakorlati életben. Ha Benne élnek, ha Vele teszik a dolgaikat, ha az engedel-

messég életformává lesz, akkor jutnak el a bölcsesség és ismeret teljes gazdagságára, s akkor egyre kevésbé jelent veszélyt bármilyen jól hangzó tévtanítás is. A Krisztusban folytatott élet pedig boldog élet, ezért inti a gyülekezetet az egyre bőségesebb hálaadásra.

Mozaikdarabok az igehirdetéshez

1. Az információ hatalom, a jelen és jövő társadalma egyre inkább információéhes. A cél az, hogy egyre több információ áramoljon szabadon, minél gyorsabban. Nekünk, Isten népének is van mondanivalónk, jó hírünk. S persze ezzel együtt óriási felelősségünk is. Mondjuk-e, hirdetjük-e, szilárdan képviseljük-e a mi jó hírünk igazságát, megújító, megszentelő hatalmát? Merjük-e még a beképzeltség látszatát is vállalva kiállni az emberek elé, hogy mindenkinek a mi Urunkra, Jézus Krisztusra van szüksége? Könnyebb persze az éles sarkokat lekerekíteni, a mondanivalónkat vattába csomagolni, elkerülni a kemény fogalmazást. Természetesen az evangélium nem bántani, nem sérteni akar, hanem segíteni, az igazságra lelni, az útra ráállítani, az életre vezetni.
Az evangélium az Isten népének adatott, hogy szolgáljon vele. Akik még nem ismerték, megismerjék, akik elbizonytalanodtak, szilárdak legyenek, akik elerőtlenedtek, megerősödjenek. Ahogyan Pál apostolnak is, úgy nekünk lelkészeknek is megvan a magunk erősítésre váró gyülekezete, akiket egyértelmű, világos bizonyságtétellel kell vezetni. De melyik hívő testvérre ne lenne bízva egy, vagy több ember, akik között az Úrra mutató jellé kell lennie?

2. Megtévesztő szavakból óriási a választék. Mert az űrhajósok senkit sem találtak fönt, sokak számára egyértelművé lett, hogy üres az ég. Az Úr helyére lépett az emberi tudás, az elme ereje. A tudomány lesz a világ minden bajára a gyógyír, minden fölmerülő kérdésre választ ad majd. A kereső embernek ideológiák, filozófiai rendszerek kínálják magukat. Ateista világnézetek, vallások, szekták kavalkádjában élünk. A kevésbé "emelkedett" választék is bőséges. Az élet értelmének, céljának mutatja magát a pénzszerzés, a hedonizmus, a munkába temetkezés, a családnak élés. Megoldást ígér a teli pohár, másnak a kábítószer, a babonák sötét világa, s a sor nyilván folytatható még. Abban mindegyik közös, hogy az evangélium helyett kínálja magát mindegyik, mert a trónra az "ént" ültetik. S mindegyik közös abban is, hogy szebbet, boldogítóbbat ígér mint az ige.

3. Számunkra mégis Krisztusban van a bölcsesség és ismeret teljes gazdagsága, nekünk Übenne van örömünk. Mert hozzánk jött el, karácsonykor a mi keresésünkre, megmentésünkre jött az Úr. A jó Pásztor elindult az elveszett bárány után. Irgalomban és szeretetben gazdag. Élet van, új élet van a kezében valamennyiünk számára. Letöri rólunk a bűnök bilincseit, elveszi bűneink súlyát, bűnbocsánatot ad. Körülötte szűnik a sötétség, nő a világosság. Szava bevilágít mindenhová, kitisztul a cél, ami felé tartunk. Keze nyomán áldás, öröm, gyógyulás fakad. Nem személyválogató, leül mindannyiunk asztala mellé. A békesség Fejedelmének bizonyult és bizonyul, mert keze bajaink gyökeréig nyúl, vétkes , Isten ellen lázadó szívünkig, s ott ad teljes újulást.

4. Krisztus ismeretének kincse nem a bankok szigorúan őrzött, elzárt trezorjaiba való. Legyen aprópénzzé, megélt, napról-napra vállalt valósággá. Krisztusban ismertük meg a szeretetet, benne láttuk meg, hogyan kell az Atyának engedelmeskedni, hogy nincsen személy-

válogatás, hogy a megbocsátáson kívül nincs más járható út, hogy az ellenségért életem adjam, hogy bármikor lemondok erőmről, az Úr ereje árad, hogy az alázat az igazi dicsőség és fölmagasztalás. Ezt élni öröm, igazi boldogság, amihez foghatót semmi sem adhat. Mindezt úgy és akkor tehetjük meg, ha belefogódzunk hordozó kezébe, szavaira, igéjére építünk.

5. Még több hálaadást. Hiszen bőven van rá okunk, Krisztus a mi gazdagságunk, Ő a mi kincsünk! Akiben bűneink bocsánata van, aki által már most valóság az örök élet. Akinek nevével és nevében élhetünk. Aki kitüntetett a másokért hordozott felelősséggel, és ránk is bízta evangéliumát. Őérte hangozzon a hálaadás. Különösen is akkor, amikor életünkre rávetődik a bűn, a restség, a kiégés, a"hitfogyatkozás" árnyéka. Amikor fülünkön túljutva szivünket ostromolja a szépen hangzó megtévesztő szavak áradata, s életünk, szolgálatunk megakad, vakvágányra fut. Ebben a helyzetben szólaljon meg mindennél erősebben a hálaadás, mert Jézus akkor is szeret és vállal engem! Milyen csodálatos, mérhetetlen gazdagsága ez az Isten szeretetének!

Sztojanovics András

Ádvent 4. vasárnapja

2 Kor. 1,20-24

Részletes egzegézis olvasható a Lp. 1979/11. számában /Dr. Káldy Zoltán/. Fontos megjegyezni, hogy az új fordításban, ha csak a 20. verstől olvassuk fel, nem derül ki, hogy a "benne van" - kifejezés kire illetve mire vonatkozik. Első hallásra így is értelmezhető: Ahány ígérete csak van Istennek, azokra már előre mindben benne van az igen is. Vagyis Isten ígéretei már eleve magukban hordozzák annak megvalósulását is. Ha viszont eléolvassuk a 19. verset, rögtön kitűnik, hogy az "en auto - benne, őbenne" Krisztusra vonatkozik. Ha tehát csak a kijelölt verseket olvassuk, a vonatkozó névmás helyére /benne/ az egyértelműség kedvéért bemondhatjuk Krisztus Jézus nevét, ahogyan ezt sok fordítás meg is teszi.

A 21-22. versben halmozva találhatók a ma már nem, vagy más értelemben használt kifejezések. Felken, elpecsétel, zálogot ad - magyarázatra szoruló szavak.

Felken - Isten Krisztusban nekünk is méltóságot ad. Ez a méltóság felér egy királyi trónnal is. Az ilyen magasra kerülésünk azonban csak és egyedül Krisztusban lehetséges. A méltatlan, önbecsülést vesztett, lelkileg koldus is királyi méltóságra emelkedik Krisztus közelében.

Elpecsétel, megpecsétel, pecsétjével megjelöl, vagy eljegyez - A gazda, mielőtt a csordába bekerültek volna az állatai, kitörölhetetlen jelet tett rájuk. Ez legtöbbször az állat bőrébe tüzes vassal beleégetett jel volt. Ugyanezt alkalmazták a rabszolgák esetében is. A megpecsételés tehát ilyen értelemben nem pejoratív, hanem egy-

szerűen annyit jelent, hogy kinek a tulajdonában vagyunk. Ez a pecsét jelen esetben a keresztség.

Zálog, foglaló - szerződéskötéskor biztosítékként adott előleg. Egyszerűen fogalmazva tehát Isten a Szentlelket szívünkbe azért adta, hogy ne feledkezzünk el egy percre sem arról, hogy mi már "eladtuk" magunkat neki.

24. vers. A Krisztusban kapott méltóság és hatalom azonban nem arra való, hogy uralkodjon akár emberek hitén, akár lelkiismeretén, hanem hogy társak legyünk az örömben.

A textus értelme tehát, ha a végéről visszafelé gombolyítjuk, a következő lehet: Társak vagyunk az örömben, mert Isten méltóságra emelt minket, ennek sokféle jelét adta, (keresztség, Szentlélek). Így a Krisztusban beteljesedett összes ígéret részesei vagyunk.

Külön kérdés, hogy ezt a meglehetősen általános mondanivalót hogyan szólaltassuk meg néhány nappal Karácsony előtt. Ha címet kellene adni a prédikációnak, mindenképpen ezt adnám:

Társak az örömben

A Karácsony előtt boltról-boltra futkosó, buszon, vonaton zsúfolódó tömegre sok mindent el lehet mondani, de azt, hogy társak, talán a legkevésbé. Pedig, ha jól megnézzük, közös a cél, közös a készülődés oka: mindnyájan a Karácsonyt szeretnénk ünnepelni. Ilyen értelemben társak lehetnénk. Miért van az, hogy ez meg sem fordul a fejünkben? Mindenki a saját külön kis örömére gondol: bárcsak jól sikerülne a Karácsonyom!

A Karácsony pedig nem maszek öröm, maszek ünnep, hanem közös, világméretű. A reá való felkészülés, közös várakozás is együtt élhető át csak igazán.

A beteljesülés előtti pillanat. Már kész az új híd, ott feszül a víz fölött, egy pillanat múlva valaki átvágja a szalagot és rá lehet lépni. A koncertteremben lassan elül a zaj, a fényeket eltompították, csak a színpad világos, a karmester már fölemelte a pálcáját, a feszült csendből egy pillanat múlva meg fog születni a gyönyörű zene. A futó a rajtgépen minden izmát megfeszítette már, egy pillanat múlva eldördül a rajtpisztoly. A szülőszobán a gyermek most látta meg a napvilágot, mégsem oldódik a feszültség, még egy pillanat és felsír - egészséges, él! Közösen megélt hatalmas lehetőségek valaminek a kezdetéhez. Mert a feszült várakozás után valami újnak kell kezdődni, valami olyannak, ami eddig még nem volt.

A szörnyűség és a sötétség végét méginkább várja az ember. A lidérces álomból való felébredés pillanata, a pincéből való feljövés pillanata, a békekötés napja. Ezekben a nagyszerű pillanatokban társakká tudunk válni az örömben.

Ádvent 4. vasárnapján Isten költöget a lidérces álomból, vagy leszól a pincébe: vége a háborúnak. Amit úgy vártál, itt van a béke!

Pálnak is nehéz lehetett igazi társnak tekinteni azt a korintusi gyülekezetet, amol őt megbántották, megtámadták, kétségbevonták még az igazmondását is, mégis mikor az Istentől kapott ajándékról beszél, már társaknak tekinti azokat, akikkel olyan nehéz lehetett kijönni.

Társak vagyunk a várakozásban

Sokan egész életüket átvárakozzák. Várjuk merre fordul a szél, aztán majd döntünk hova állunk; üljünk le, aztán lássuk, mit talál-

nak ki az okosabbak, hogy kirántsák a gazdaságot a kátyúból. Üljünk le kényelmesen a templompadban, aztán lássuk, tud-e valami újat mondani a pap. Az ilyen várakozásban nem nehéz társakra lelni, de itt nem erről van szó. Munkatárs az örömben, munkatárs a várakozásban, aktív és céltudatos, mint akinek hivatása van ebben a világban. Sokan használnak megkülönböztető jelzéseket: különleges autók, különleges szervezetek, csoportok (rendőr, orvos, katona, punk stb.). De mi a közös bennünk keresztyénekben, mi különböztet meg minket, van-e külső jele annak, hogy mi valamiben társak vagyunk? Ez a jel a keresztség jele. Ez a jel azonban nem uralkodásra jogosít, nem felsőbbrendűségi tudatot akar kialakítani, hanem társakká tesz minket abban, hogy mi életünk megváltását, megoldását Jézustól várjuk. Nem tétlenül, hanem a belénk elhelyezett ajándékokkal munkálkodva. A keresztség megkülönböztető jele rajtunk annak, hogy mi várjuk, hogy bennünk is megszülessen a Krisztus.

Társak vagyunk az ígéret teljesülésében

Ígérni annyit jelent: kilátásba helyezni és egyben biztosítani valami ajándékot és ezzel a másik félben ragaszkodást és hitet kelteni. Az ígéret és a hit tehát egymástól elválaszthatatlanok. Mivel az ígéret a hitnek szól (Rm. 4,14.), ezért akik társak vagyunk a hitben, társak vagyunk az ígéretek elnyerésében is.

Isten igent mondott a világra, pedig mondhatott volna nemet is. Jézus eljövetelekor ez az igen kézzelfoghatóvá vált. De éppen azért, mert az ígéret a hitnek szól, csak az kaphatja, aki hisz. A Szentlelket éppen azért kaptuk, hogy boldogan mondhassuk Isten igenjére az ámen, azaz, hogy mindez a mi életünkben is váljon valóra.

Már csak néhány nap van Karácsonyig. A feszült várakozás elérte a csúcspontját. Mindenki meghitt, jó Karácsonyt szeretne. Isten azonban nem ezt ígéri. Ő Jézus valóságként akarja látni az életünkben.

Társak lehetünk tehát abban az örömteli várakozásban és beteljesülésben, hogy 1987. Karácsonyán sem úgy forog a Föld, hogy abban ne lenne valóság a béke, a megbocsátás, a szeretet Istenének jelenléte - Jézusban.

Mekis Ádám

Ádventi esték

Négy ádventi esténket a 133. ének négy versszakára építettem föl. Egész pontosan arra a négy névre, amellyel a versszakok az érkező Messiást illetik: Immánuel, Jessze vesszeje, Naptámadat, Kulcs Dávid törzséből. A meditációkat ezek köré a nevek köré, illetve a jelentésüket kibontó verszakok köré építettem.

Igeként minden estére megjelölöm azokat a bibliai helyeket, ahonnan az említett nevek erednek, illetve ahol jellemző módon előfordulnak. Párhuzamosan megjelölök még egy igehelyet, Jézus életének egy - az adott témakörben jellemző - történését. Ezzel a második igesorozattal szabadon bánhatunk: szerepelhetnek estéink lekciói-

ként, de szerepelhetnek igehirdetési alapigeként is.

Minden estéhez csatolok egy zsoltárt (négy ádventi zsoltárfeldolgozás részleteinek fordítását), egy imádságot és két ajánlott éneket.

Szívből kívánom, hogy ádventi estéink szépek, bensőségesek, Istentől megáldottak legyenek, s hogy ez a négy vázlat-kísérlet adjon ötleteket, támpontot, segítséget a felkészülésben.

I. Ó, jöjj, Immánuel

Igék: Ezs. 7,14. Mt 1,21-23. Mt. 28,20b. illetve Mt. 3,13-17.

Énekek: 137 és 136

Zsoltár: alapja a 24. Zsoltár

Urunk! Hogy minden a tiéd, a földkerekség és annak lakói, az egész ökumené és a mi gyülekezetünk is, sőt személy szerint valamennyien - azt mi jól tudjuk. Mégis gyakran eltűnik a szemünk elől. Ilyenkor úgy érezzük, mintha földünknek nem volna biztos alapja. Inkább a hajótöröttek tutajának tűnik.

Ki tud téged megtalálni, téged magasztalni, téged kérni? Ki lehet biztos a te közelségedben? Ki lehet jelen, amikor te áldást osztogatsz, igazságot teremtesz, üdvösséget és békét hozol - amikor országod végre áttöri a mi világunk határait?!

Odasorolhatjuk magunkat ahhoz a nemzedékhez, amely igazán és tiszta szívvel utánad kérdez, arcodat keresi és igéreteidet kutatja?

Néha, most ebben az ádventi időben is úgy érezzük magunkat, mint akik kivül állnak, az ajtó előtt, elrekesztve tőled, önmagukba zárkózva.

Ezért és mindennek ellenére kiáltjuk önmagunknak és a többieknek: Tárjunk ajtót még ma mind! Nyíljon ki minden ajtó!

Tárulljanak ki a kórházak, a panellakások, a börtönök, a laktanyák, a gyárak és a templomok kapui! Pattanjon fel félelmeink, rejtőzködésünk csökönyös gondolataink csigaháza!

Hadd jöjjön be a dicsőség királya a mi elcsúfított világunkba! Lépjen be Izrael Krisztusa a népek sokaságába! Dávid Fia, aki gyermekekkel, koldusokkal és pogányokkal lépi át a templom kapuját, aki félve várakozó barátait zárt ajtókon keresztül látogatja meg.

Hol vagy ma? Hol vagy, dicsőség királya? Hova lépsz be?

Nem tudjuk. Arra várunk, hogy megmutasd magad vitázó és tiltakozó világunknak:

Urunk! Seregek Ura! Erős és hatalmas Úr! Atyáink Istene, Jézus Krisztus Atyja, Urunk és Atyánk: jöjj, lépj be hozzánk!

Meditáció:

Velünk van az Isten, mert eljött hozzánk. Ha nem jött volna, hiába keresnénk. Nincs áhítat, nincs ima, nincs filozófia, nincs bölcsesség, nincs semmiféle emberi teljesítmény, ami eljuttatna minket hozzá. Reménytelen az út, amit ember épít Istent keresvén. Nélküle pedig otthontalanok vagyunk , reménytelenek, foglyok. Bármilyen irányba indulunk, zárt ajtókba ütközünk. Nincs szabad levegőnk, pedig szomjazunk. Néhány lépés az út faltól falig, pedig tagjaink áhítják a mozgást. Még hírek sem jutnak hozzánk, pedig félünk: szellemünk eltompul. Embereket szeretnénk látni. De elszigetelődtünk. Be vagyunk zárva. Aki mégis ránk néz, azt gyűlöljük. Falak. Zárt kapuk. A semmibe vezető folyosók.

Fogságban fakadó sóhaj: "...jöjj, Immánuel, Hadd szabaduljon Izrael". És felpattan az ajtó, süvít befelé a friss levegő, árad

a fény, kitágul a tér, megszólítanak, emberek mozognak körülöttünk. Élünk. Mozgunk, lélegzünk, hallunk, egymásba karolunk. Ajtók nyílnak előttünk. Ösvényre lép a lábunk, s az út visz valahová.

A Szabadítót küldte Isten érettünk. Mi hiába hajszoltuk, nem találtunk rá. Ő maga lépett be embervilágunk ajtaján. Egészen a közelünkbe jött. Emberré született. Neve pedig Immánuel. A folytonosságot igéri, nem az egyszeri látogatást. Neve azt árulja el, hogy benne velünk van, belépett közénk, sőt nálunk marad az Isten "minden napon a világ végezetéig".

Levegőtlen, süket, minden irányban zárt cellánkba senki sem kényszeríthet már vissza bennünket. Magunk se válasszuk! Nem jó rejtekhely. Vegyük tudomásul, lássuk meg és higgyük el: kinyíltak a kapuk. Egy csecsemő előtt, akit csak Isten szava különböztetett meg az összes többi csecsemőtől. Egy fiatalember előtt, aki a keresztségre várók sorában áll a Jordán partján, s aki nem engedi, hogy János megkülönböztesse a többi alázatos várakozótól. Akit Isten mégis megkülönböztet: szeretett Fiának, gyönyörűsége tárgyának nevezi, akarata végrehajtójának, terve megvalósítójának. Immánuelnek, akiben közénk jött és nálunk maradt az Isten, hogy a foglyoknak szabadulást hozzon.

Csodálkozzunk hát rá a nyitott kapukra! És nyíljon ki minden ajtó! Mozduljunk meg és vegyük észre: mindenütt Isten szeretetének levegője vesz körül. Lélegezzük be mélyen és járjuk be ezt a szeretetet. Örüljünk, mert velünk van a szabadulást hozó Isten.

Imádság:

Urunk, aki a mélységben és magasságban lakozol, aki őrködsz szövetséged fölött, és ébreszted fáradt népedet, aki Jézus Krisztusban a te mai, mindennapi, kegyelmes jelenlétedet és közelségedet hirdetted meg.
Kérünk téged: segíts nekünk, hogy jöveteled hírét komolyan vegyük, hogy országod jeleit ne hagyjuk figyelmen kívül, és ne tartsuk lehetetlennek azt, amit te Jézus Krisztusban valósággá tettél:
a benned való hitet, egymás szeretetét és országod reménységét. Ámen.

II. Ó, jöjj el, Jessze vesszeje

Igék: Ézs. 11,1-6. Mt. 2,19-23. (a "vesszőszál" és Názáret közös nyelvtani gyökerére gondoljunk!), Jel. 22,16b. illetve Mt. 4,1-11.

Énekek: 132 és 138

Zsoltár: alapja a 80. Zsoltár

Istenünk, bátoríts és vígasztalj meg minket!
Tekints ránk - s mi boldogok és szabadok leszünk. Te vagy a mi pásztorunk, ezt halljuk atyáinktól. Nem trónbitorló, hamis és idegen, mint egy zsarnok vagy kizsákmányoló, aki letipor, gyötör és hasznot húz belőlünk. Ilyenekben gyakran volt részünk.
De te jó, erős és igazságos pásztor vagy, ezt mondják atyáink: a sebesültet bekötözöd, a gyengét megerősíted, a tévelygőt visszatereled. Összekötötted magadat néped életével és elkötelezted magadat mellettünk. Tarts meg minket a közeledben!

Néha félünk. Félünk, hogy alszol vagy meghaltál vagy egyáltalán nem létezel. Istenünk! Bátoríts és vígasztalj meg minket!

Tekints ránk és engedd, hogy meglássunk téged - akkor mi boldogok és szabadok leszünk.

Még nem vagyunk azok, még vígasztalanok vagyunk: könnyek között

esszük kenyerünket, és a torkunkon akad. Könny az italunk, és elbódulunk tőle.

Mint egy szőlősgazda, olyan vagy, Urunk, ezt halljuk atyáinktól: néped olyan. mintha a szőlőd lenne, amelyet te ültettél, te gondoztál, tápláltál és megszabadítottál a vadhajtásoktól.

Így gondozz és így táplálj minket, Urunk, így tisztíts minket attól a szennytől, ami bennünk és körülöttünk uralkodik. Add, hogy növekedjék életünkben, az egyházban és az embervilágban mindaz, amit te jó gyümölcsnek ismersz.

Istenünk, bátoríts és vígasztalj meg minket!

Tekints ránk - s mi boldogok és szabadok leszünk.

Meditáció:

Ki merne szembeszállni az erős emberrel? Ne próbálkozzon más, csak aki még erősebb! Ha gyengének bizonyul, bukott hős lehet csupán, akit áldva és sajnálkozva emlegetnek még egy ideig, hogy aztán végképp elfelejtsék.

De ki az erősebb? A látszat ijesztő gyakran csal! Gedeon háromszáz fegyvertelen vitéze csúfos vereséget mért Midján félelmetes seregére. A kis Dávid öt lapos kövecskéje leterítette a rettegett Góliátot. János arról tanúskodik levelében, hogy a mi pislogó-mécses-hitünk legyőzi a világot. Ki hát az erősebb?

Isai dicsőségét vesztett törzséből egy kis vesszőszál hajt ki. Az egyiptomi emigrációból Názáretbe költözik egy család, a rossz hírű Názáretbe, hogy fiát Názáretinek mondják majd, és neve összecsengjen a vesszőszál igéretével, emlékeztessen rá, beváltsa Isten régi szavát.

Egy kis vesszőszál a Sátán pokoli erejével szemben. Egy meggyötört, éhes, útja elején álló, Isten igéreteit hordozó férfi a pusztában. Vele szemben csábító utakat mutogat valaki: kenyér, hatalom, szemkáprázta tó csoda. Egy vesszőszál csupán, akinek drágább és fontosabb az Isten szava minden földi táplálóknál. Aki minden hatalmat egyedül az Isten kezében tud. Aki nem hajlandó minden korok emberének misztikus éhségét, Isten utáni vágyát csodákkal csillapítani, mert ő magát Istent hozza közéjük. Ki hát az erősebb? Ebben a menetben kétségtelenül a kisarjadó vesszőszál.

De a küzdelemnek nincs vége. Az Atya a keserű poharat nem hajlandó elvenni. A barátok szertefutnak, mint egy csúfos, vert sereg. Ő pellengérre állítva, mindenek szemeláttára, nyilvánosan szenved. Körjöng a tömeg, sorsotvetnek a katonák. Gúnyolódnak a járókelők, hiszen nem képes már védekezni sem, nemhogy visszaütni! Kétségbeesetten felkiált - aztán Atyja kezére bízza sorsát. Meghal, mintha legyőzték volna. És ebben a pillanatban győzött. Nem egy menetet nyert meg - végérvényes győzelmet aratott.

Győzelme óta nem árt a Sátán ereje. A Vesszőszál vette el zsákmányként minden fegyverét. Hiába kísért, hiába csábít, szavára már nem kötelező hallgatni. Hiába rémít hazájával, a pokollal, nekünk már nincs részünk birodalmában. Hiába fitogtatja erejét. Az erősebb legyőzte. Uralkodásának örökre vége. Ne éljünk hát úgy, mintha veszélyt jelentene számunkra! Ne kövessük meghunyászkodott szolgaként, azt gondolván: erős. Ne higgyünk a szavának, már ereje teljében is hazudott. Ne féljünk tőle, haláltusáját vívja.

Helyét foglalja el az életünkben valami! Sátán ereje nem árt már. Isai vesszőszála megmentett a pokoltól. Ne maradjunk némák! Dicsőítsük a győztest!

Imádság:

Urunk, aki voltál, vagy és aki eljössz
- mint teremtőnk és Atyánk, mint a mi és az egész világ bírája és megmentője: magasztalunk téged!

Eljöttél hozzánk Jézus Krisztusban, és elmúlhatatlan, felejthetetlen szavakat mondtál általa és tanúi által. Téged kérünk: légy jelen és maradj ma is, holnap is velünk, és minden gyermekednél szavaddal és Lelkeddel. Add, hogy ebbe a múlandó világba betörjön és benne felragyogjon a te gyermekeid csodálatos szabadsága, Jézus Krisztusért, a te Fiadért, a mi Urunkért. Ámen.

III. Ó, jöjj, Naptámadat

Igék: Ézs. 60,1-4. Mal. 3,20. Lk. 1,78. illetve Mt. 11,1-6.
Énekek: 134 és 148
Zsoltár: alapja a 85. Zsoltár

Istenem, mi mindent meg nem tettél már -

- egykor, ahogyan az öregek mesélik
- egykor kegyelmes voltál a földhöz
- egykor néped számára vizet fakasztottál a pusztában és mannával tápláltad őket
- egykor elnézted a megfáradtak és a zsörtölődők bűnét
- egykor néped előtt jártál, felhőben és tűzoszlopban, előttük keltél át a tengeren és velük voltál száműzetésben és hazatérésben
- egykor te voltál a nagy szabadító - álmélkodunk tanúid bizonyságtételén.

De most? Itt és ma?

Hallgatsz csak és visszahúzódsz, mert megharagudtál és belefáradtál, hiszen hiába beszéltél, hiába szabadítottál meg, hiába tápláltál, hiába hívtál, szerettél és hordoztál sokszor-negyven évig - egykor?

Miért nem akarsz megint megvidámítani minket, hogy néped örüljön neked? Törd meg a csendet, Istenünk!

Mindig is közel voltál, amikor távolinak látszottál! Egészen a mélybe szálltál, te legmagasabb, hogy egész biztosan megtaláljunk. Az összetörettetésben ragyogott fel váratlanul dicsőséged.

Hiteles beszámolót adsz mindenről: Mózesről, Dávidról, Jóbról, Jónásról, Dánielről és a többiekről - és még a kereszten így szól a három közül az egyik, az, akit te hagytál el: Én Istenem, én Istenem, miért?

Ebben a sorban állunk most, és elmondjuk, amit remélünk, amit tőled kérünk:

- hogy a mi világunkban, amely telve van tisztátalansággal, ahol a gonoszság túl gyakran párosul a hűtlenséggel, ahol a vak Justitia már túl sokszor megcsókolta a háború nevű rémet, ahelyett, hogy megfojtotta volna,
- hogy itt ezen a földön még egyszer felragyogjon a te dicsőséged őszinte, nyílt emberek arcán
- hogy jóság és hűség nyíltan találkozhassanak egymással, a gúnyolódástól való félelem nélkül, hogy béke és igazságosság - mert egymás nélkül nem élhetnek - megcsókolhassák egymást az új ég és új föld ünnepén, amelyet te fogsz megteremteni, amely kezdeményeit már megteremtetted, amikor csak megérkeztél közénk, időről időre,

Betlehem és a Golgota között is.

Várunk, Urunk - érkezésedre, jóveteledre, visszatérésedre, az örök ádventre.

Meditáció:

Sötétség. Hideg bizonytalanság. Tétova léptek. Fájdalmas sebek. Könnyek. Reménytelenség. Fojtogató félelem. Szomorúság.

A Naptámadat érkezik. Mennyei fényesség ragyogja be a betlehemi pusztát. Angyalok énekelnek. Alaktalan szorongás, torokszorító félelem az éjszaka velejárói. "Ne féljetek!" - így köszön az angyal a húsvéti asszonyoknak. Kel a nap, oszlik a sötét. Elmúlt a félelem ideje.

A Naptámadat érkezik. Malakiás hall valamit felőle. Megsejt valamit belőle. Azokhoz fordul nyomban, akik lelki és testi sebeikkel behúzódtak a sötétség vackába. Akik fájdalmukkal elrejtőztek. Akik a sötétben sírnak. Így vígasztalja őket: fölragyog az igazság napja. Sugarai gyógyulást hoznak. A sötét nem gyógyít. Csak elmélyíti a fájdalmat, elmérgesíti a sebet. Boldog, aki kimerészkedik sötét vackából. Az érkező Jézus a gyógyító napsugár.

A Naptámadat érkezik. Zakariás a sötétben, a halál árnyékának völgyében sínylődőket pillantja meg. Nekik üzen: vége a szomorúságnak. Elmúlt a céltalanság és a reménytelenség korszaka. Ránk hull, meglátogat minket a felkelő fény a magasból.

A Naptámadat érkezik. Egy sugara bevilágít Keresztelő János homályos börtöncellájába. A kétségek, a bizonytalanság homályába. A gyötrő kérdések homályába: mire tettem föl az életem? Az igazságra? Vagy egy végzetes tévedésre? Miért sínylődöm börtönben? Egy felismert, üdvözítő igazságért? Vagy egy eltévedt reménységért? Bevilágít egy sugár a cellába. Embereket vetít a vívódó elé. Tágranyílt szemeket, gyógyult lábakat, megtisztult embertesteket, hangokra reagáló füleket, megelevenedő holtakat, koldusoknak címzett, isteni evangéliumot - és boldog hívőket. Nyomában elszáll a börtön ködös homálya. Fény van és bizonyosság.

Félelem, sebek, reménytelenség, bizonytalanság - a sötétség termékei. A Naptámadat érkezik. Hadd oszlasson el a mi életünkben is minden homályt!

Imádság:

Urunk! Te közel vagy mindenkihez, aki nevedet segítségül hívja. Ezért hívunk mi is segítségül és kérünk téged: Emlékezzél meg a te népedről! Ébreszd föl hatalmadat! Szítsd föl szereteted tüzét! Gyűjts össze és újíts meg minket! Tégy békességed követeivé, tégy igazságod cselekvőivé. Törj utat magadnak korunkhoz, világunkhoz, egyéni életünkhöz, hogy dicsőséged, országod és hatalmad megtapasztalható legyen azok között és azok által, akik Jézus Krisztusban, a mi Urunkban bíznak. Ámen.

IV. Ó, jöjj, Kulcs Dávid törzséből

Igék: Ézs. 22,22. Jel. 3,7. illetve Mt. 16,13-19.

Énekek: 144 és 149

Zsoltár: alapja a 102. Zsoltár

Istenem, hallgasd meg imádságomat!

Igen, mindenek ellenére hallgasd meg!

Most hallgasd meg, ne késlekedj!

Csak képekkel tudom kifejezni a helyzetet, amelyben vagyok: "Elmúlnak, mint a füst" - napjaimat a szél sodorja, "mint az elszárad fű" - a tűző napon, Uram - "mint bagoly a romok között",

"mint madár a háztetőn" - magányos, szomorú, elveszett a hangom. Hamuízű számban a kenyér, a bánat miatt gyakran megenni is elfelejtem.

Csoda, ha még mindig megvan a reménység, amely fölébreszt a merengésből: nem vagyok egyedül, vannak itt sokan, akik összetartoznak, akik velem panaszkodnak és velem reménykednek - Sion, hallom szólni azt, aki már előttem és érettem és sokakért énekelte ezt az éneket - Sion, Istenem, néped, szövetséged velük, házad, üdvösséged, békéd, igazságod - mint egy napsugár Dávid városa, Jeruzsálem fölött - népek várnak arra a fényre, amely onnan beragyogja az egész világot - minket is - ha te, Uram fölkelsz, Sionnak, a te népednek megkegyelmezel, beteljesíted az időt, elhozod kegyelmed és igazságod óráját, és ami rombadőlt, újra fölépíted, nem maradsz fönn a magasságban, hanem leszállsz közénk, a mi mélységünkbe, az emberek mélységébe ereszkedsz, meghallod a sóhajtozók és a foglyok hangját, a halál gyermekeiét, akik mi vagyunk, új életre szólítasz, megengeded, hogy füstként elszálló napjainkból új napok körvonalait lássuk, s a baglyok panaszos huhogását dicsőítő énekké változtatod.

Éveink "megavulnak, mint a ruha" - te azonban örökre megmaradsz, a te éveidnek nincsen vége. Ezért nem ér véget közöttünk dicsereted, amíg csak lélegzünk. Add nekünk Lelked leheletét, hogy dicsérjünk téged!

Meditáció:

Az út visszafelé. Az elhagyott, elveszített, megtagadott, kinevetett, áhított és elérhetetlen atyai házba. Bevehetetlen ház ez. Fel nem feszíthető ajtó. A vele való közvetlen közelség ajtaját maga Isten zárta be még nagyon régen, az Édenkert kapujában. Őröket is állított elé, kerubokat és villogó lángpallost. Ettől kezdve a helyzet számunkra reménytelen. A ház nem megközelíthető, a küszöb át nem léphető.

Embervoltunkra oly jellemző: nem tudunk az ilyen természetű kudarcokba beletörődni. Lényünk mélyén hordjuk a sóvárgást a védelem, a teljes békesség, a tökéletes, megnyugtató rend és igazság, a szabadon áradó szeretet után. Az Atya után. De nagyon jól tudjuk, a sejtjeinkbe ivódott: az a kapu zárva van. Tehetetlenné váltunk. Volna-e más választásunk, mint elfojtani a sóvárgást, keringeni eltévedt, árva bolygóként a világban vagy tagadni gyilkos gúnnyal, harsányan, határozottan, túlkiabálva a romon huhogó bagoly hangját?!

Helyzetünkön mindez semmit sem változtat. Mindaddig hamuízű szánkban a kenyér, mindaddig rohanunk, magunk se tudjuk, hova, mindaddig keresünk, már rég elfelejtettük, mit, mindaddig nyugtalanság kavarog szívünkben a béke helyén, amíg újra bele nem fúj hajunkba annak a háznak a levegője. Amíg orrunkban nem érezzük illatát és nyelvünkön az ízét.

"Megszán, ha utunk setét: Ránk ejti tekintetét" - micsoda szépséges igazságot ismer fel a költő! (55. ének) Ránk ejti tekintetét - elküldi nekünk a mennyek országának kulcsát. Az egyetlen érvényeset. Az egyedülit, amely valóban nyitja és zárja. Egyszülött Fiát. Virrasszunk hát öt boldog, okos szűzzel! Várjuk az érkezőt! Mert ő a Kulcs Dávid törzséből. Előttünk tárja szélesre az ajtót. Nekünk nyitja meg a mennyet. És amit kinyit, senki nem zárja be. Énekeljük hát az ősi himnusszal: Ó, jöjj, Kulcs Dávid törzséből, a mennynek kapuját nyisd föl!

Imádság:

Egészen közel vagy hozzánk, Istenünk,
sokkal közelebb, mint mi tehozzád, még annál is közelebb. mint amilyen közel önmagunkhoz vagyunk.
Alig hisszük. Nem is érezzük -
ezért vagyunk gyakran oly vígasztalanok, olyan kemények és mozdulatlanok.
És emiatt kérünk most téged:
ahogyan népedhez szóltál és vele cselekedtél kezdettől fogva, a prófétákon át Jézus Krisztusig, a te szolgádig és Máriáig, a te szolgálódig - úgy beszélj most velünk és cselekedd meg, amit mondasz, hogy érezhessük, te a közelünkbe jössz, ott vagy és ott maradsz, Lelkeddel, az öröm és a jóság Lelkével, amely el tud érni minden embert. Ámen.

Szabóné Mátrai Marianna

Karácsony este

Mal. 3,20/a

"De fölragyog a nap..."

A kötőszók nem mindig hangsúlyosak, olykor fölöslegesek is. Karácsony esti textusunk kezdő szavára viszont nagyon oda kell figyelnünk: "De fölragyog..."

Malakiás próféta egész könyve "figyelmeztető jövendölés". /1,1./ Ítélet a papokon, akiknek a szolgálatuk "szabálytalan" és "tisztátalan" volt, és ítélet a népen, mert hűtlen lett az Úrhoz. Jogos tehát a figyelmeztetés és az ítélethirdetés: "Az a nap olyan lesz, mint az izzó kemence... elégeti őket." /3,19./ A próféta utolsó szava azonban mégsem ez, hanem : "de fölragyog" a nap. Ítélet után igéret: evangélium, kegyelem, amely karácsonykor elkezdődött, az utolsó napon pedig beteljesedik. Mert karácsony is ezt a "DE"-t hirdeti. Bűn, sötétség, közöny miatt ítéletet érdemelt volna a világ, de büntetés helyett teljesült a prófécia: Isten megkegyelmezett, mentő szeretetéből Fiát küldte a világba. Fölragyogott a kegyelem napja. A prófétai szót folytatták a karácsonyi angyalok, pásztorok, majd az evangélium hirdetőinek végtelen sora mind a mai napig. - A kegyelem napja: világosságot - igazságot - gyógyulást hozott.

A "boldog" karácsonynak három igen veszélyes ellensége van: a sötétség, a békétlenség és a betegség. Mindegyik valóságos veszedelem fizikai és "lelki" értelemben is. Az idősebbek emlékeznek még a háborús, "elsötétítéses" karácsony estékre, de a szívben is lehet sötétség. Gyötrelmes a békétlen karácsony esti otthon, de a mosolygó arc mögött is doboghat lázadó szív. És az ágyhoz kötött betegség-

nél is szomorúbb a bűn betegsége karácsony estéjén.

1. Világosságot hozott karácsony. Ahogy a próféta ígérte: "Fölragyog majd a nap." Sötét otthonokban és sötét szívekben. Az ígéret Jézus Krisztusban teljesedett be: Ő a "világ Világossága". Ezért találhatták meg a pásztorok és a bölcsek. Ezért vonzotta és vonja ma is magához a szegényeket és bűnösöket, a megmentésre szorulókat. Látható az út. Nem kell félnünk eltévedéstől, mint a sötétségben. Nem tévesztjük szem elől a célt, hiszen beragyogja a világosság. És csalódás sem fenyeget bennünket, hiszen a világosság megóv ettől. Sötétben eltorzulnak a tárgyak, események, az emberek is. Krisztus világosságában fölismerjük a valóságot. Olyannak látjuk meg Jézust is, magunkat is, embertársainkat is, mint amilyenek valóban vagyunk. Veszedelmektől is csak a világosságban menekülhetünk meg. Sötétben nem látjuk a veszélyt. A bűnt sem. Váratlanul eshetünk bele, vagy támadhat ránk. Elalszik az éberségünk is a sötétben, nem tudunk vigyázni. De dolgozni, szolgálni sem tudunk, ha nincsen világosságunk. Pedig Jézus szent feladatot bízott ránk: "Ti vagytok a világ világossága". Jézus ragyogását kell továbbsugároznunk. A földi életlehetőségnek is feltétele a világosság. Krisztus az örök világosság lehetőségét teremtette meg.

Ez a mai karácsony is újra hozza Világosságunkat, Jézus Krisztust: szívünkbe, otthonunkba, egész életünkbe. Bűn, szenvedés, bizonytalanság sötétségében újra fel akar tündökölni nekünk, hogy beragyogja földi életünket és világítsa az örök élet útját egészen a célbaérésig. Karácsony külső fényein és ragyogásán túl tapasztaljuk meg a Krisztus világosságában járó élet igazi örömét!

2. Igazságot hozott karácsony. "Fölragyog majd az igazság napja" - ígérte Malakiás - békételen szívekben és otthonokban. Ez az ígéret is Jézus Krisztusban teljesedett be. Ő azt is mondta: "Én vagyok... az igazság..." Evilági értelemben is több féle tartalma van az igazságnak. Teljes értelmét Jézus Krisztusban találhatjuk meg. Ahol az Ő igazsága győz, ott nincsen tévedés és csalódás. A valóságot láthatjuk önmagunkról, embertársainkról és Isten felől is. Tehát nem "megtévedtek", hanem gonoszok vagyunk, embertársaink nem idegenek, hanem testvéreink, Isten pedig nem zsarnok úr, hanem Atyánk, aki Jézus Krisztust küldte el szeretetéből. Krisztus igazsága azt is jelenti, hogy igazságot szolgáltat az elnyomottnak a gonosz hatalom ellenében. Tehát szabadítást hozott. Nem látszat-szabadítást, bizonytalant, hanem valóságosat, békességteremtőt. És a Krisztus-igazság legcsodálatosabb tartalma az, hogy igazzá tesz, megigazít, igaznak fogad el minket bűnbocsátó kegyelme alapján.

Karácsony többet és mást hoz, mint az emberi igazság. Emberi igazság alapján nincsen megoldás, békesség. Az emberi igazság érdem szerint mér, Isten igazsága kegyelem szerint. Ha nem így lenne, csak kárhozat várhatna ránk. Isten igazsága tehát szeretet. Egyedül ez a szeretet hozhat igazi megoldást, békességet. Karácsony újra hirdeti: Jézus Krisztus az igazságunk. Nem megérdemeljük, hanem ajándékként kapjuk. Ezért olyan boldogító és erőt adó. Látszat-békességen túl Krisztus igazsága adjon igazi, karácsonyi örömöt, békességet szívünkben, otthonainkban, egész világunk számára.

3. Gyógyulást hozott karácsony. A felragyogó nap áldásai között szerepelt ez az ígéret is: "Sugarai gyógyulást hoznak" - karácsonykor is szenvedő embereknek. Jézus gyógyításainak száma felmérhetet-

len az evangéliumokban. Ezek a gyógyítások mindig valóságos megoldást hoztak: pontosan azt kapták a betegek, amire szükségük volt. Testi és "lelki" szenvedésben, betegségben, "gyógyíthatatlan" esetekben is tökéletes segítséget nyújtott. Talán ezért is nevezzük csodának. Jézus gyógyító hatalma és szeretete azóta sem szűnt meg. Az egyház története és napjaink tapasztalata egyaránt bizonysága ennek. Ha mégsem így látjuk, annak az az oka, hogy nem tartjuk Jézus gyógyító erejének azt is, ha pl. a szenvedés idején erőt, türelmet, elviselni tudó hitet ajándékoz. Pedig ez sem kisebb csoda, mint a látványos gyógyítás. Sőt, az a megnyugvás, amely ebben az esetben a beteg magatartása, az másoknak erő és bizonyságtétel az ő megpróbáltatásukban. És az sem kisebb csoda, ha a magányosság "betegségében" szenvedő keresztyén ember éppen karácsonykor, amikor egyébként leggyötrőbb érzés az egyedüllét, Jézus Krisztusban megtalálja azt a testvért, aki azért jött a világra, hogy a vele való közösségben kaphassunk igazi örömöt. Olykor úgy is gyógyítja a szenvedésünket Jézus, hogy megmutatja annak értelmét, t.i. azt, hogy általa üdvözítő akaratát szeretné munkálni.

Karácsonykor világosan meg kell látnunk, hogy Istennek nem célja a szenvedésünk. Sőt félreérthetetlenül hirdeti, hogy Jézusban gyógyítót küldött. Mégis tudnunk kell azt is, hogy a szenvedés Isten kezében eszköz arra, hogy megszabadulva, vagy azt hittel viselve, annál fényesebben ragyogjon "gyógyító sugara". Betegségeink közt legnehezebb hordoznunk a bűn miatt való szenvedést, amelyet vagy magunk, vagy mások okoznak nekünk. Végső soron Jézus ettől akar megszabadítani bennünket. Karácsonykor Jézus azért jött gyógyítónknak, hogy testi nyomorúságokon túl - a bűntől megszabadítva - az örök szenvedéstől mentsen meg. Imádkozzunk hát karácsony este is annhoz, aki "betegségeinket viselte és fájdalmainkat hordozta".

Ezen a karácsony estén jövőbe mutató próféciára figyeltünk. Adjunk hálát azért, hogy mi már múlt időben is szólhatunk róla. Beteljesedett igéretként fogadhatjuk Malakiás próféta ígeit. Sok nyomorúság, bűn volt és van az életünkben. Büntetést és ítéletet érdemelnénk. "DE fölragyogott az igazság napja számunkra.... és sugarai gyógyulást hoztak."

Bárány Gyula

Karácsony második ünnepe

Ézsaiás 11,1-9.

Textusunk kimondhatatlanul Isten ítéletéről is szól. Dávid királyi házának része volt egész Izrael bűnében, részt kap a büntetésből is: Isten kivágja a fát, csak a csonk marad. /lásd hozzá 10,33-34-et is!/ A képben tehát nyilvánvalóan Isten büntetése is benne van, erről nem szabad megfeledkeznünk még karácsonykor sem. Isten

utóléri népét, amikor eljön ideje, lehet, hogy elérkezik a "kivágás" ideje is.

Ugyanebben a képben azonban Isten kegyelme, sőt büntetésénél nagyobb kegyelme is benne rejlik. A kivágás szokott módja a fák megfiatalításának. Isten tehát nemcsak ítél, hanem kegyelmesen újrakezd mindent. Sokszor éppen ítéletében rejlik hozzánk lehajló, velünk mindent újrakezdő kegyelme. Karácsony pedig a nagy újrakezdés ünnepe, emléke, sőt lehetősége is. Érdekes az is, hogy Isten éppen ott hajol le kegyelmesen, ahol ítéletét elkezdte: Dávid házánál. "Isai törzsökéről" hajt ki a nemes vessző, az új élet, a "megfiatalodás" jele.

Mindezeken túl azonban textusunk Isten ígéretéről is szól, sőt alapvetően erről beszél. A jelentéktelennek induló hajtásból élet támad. Az új hajtás az eljövendő Messiás. Róla szóló ígéret igénk. Ő az, akin megnyugszik Isten Lelke, méghozzá tartósan és teljesen, a hetes szám ezt fejezi ki. Istennel élő kapcsolatából fakad bölcsessége és ítélőképessége. A Messiás tehát bölcs és hatalmas. De ez nem földi tudás és külső erő, nincsennek hóhérai és testőrei, mindenre elég szava, ebben rejlik ereje és bölcsessége is.

Mit hoz a Messiás? A következő versekben erről van szó. Karácsonykor olvasva a textust, önkéntelenül is eszünkbe jut a kérdés: mit hoz a Jézuska? Tudjuk, hogy a kérdés sok szempontból nem helyes így. De mit hoz Isten Küldötte, mik az Ő karácsonyi ajándékai? Erről beszél az ige. Nem játékokat, nem értéktárgyakat, ennél sokkal többet, nagyobbat hozott és ad ma is.

A Messiás ajándéka: igazság. Uralma igazság. Eszünkbe juthat Jézus szava: "Én azért születtem és azért jöttem a világba, hogy bizonyságot tegyek az igazságról..." /Ján. 18,37./. Sőt: "Én vagyok... az igazság" /Ján. 14,6./. Egyedül Isten Fia az, aki ilyen hallatlan igénnyel léphet fel, aki ezt el merheti magáról mondani. Ehhez azonban hozzájárul, hogy Ő az elesettek, a szegények igazát karolja fel. azokkal törődik, akiket sok király elhanyagolt. Nem saját igazáért harcol, hanem a kicsinyek igazáért. Jó ezt hallani mai világunkban is és nem szabad gyorsan elspiritualizálni azzal, hogy ez azt jelenti: Jézus a bűnösök barátja. Igaz ez, de nem árt szó szerint meghallani. hogy Urunk a szegényekért, a mai világ szegényeiért, nincsteleniért is él. Ahogyan valljuk, hogy a bűnösökért küzdött a kereszten, ugyanúgy vallanunk kell, hogy Ő a szegények segítője is, aki népét is ilyen irányba, ebbe a szolgálatba akarja állítani. Ez együtt Jézus karácsonyi ajándéka.

A Messiás másik ajándéka a békesség. Az ember és állat ellenségeskedése a bűn következménye, megbékélésük pedig a Messiás munkájának gyümölcse. Érdekes a képnél elidőzni: egy kisfiú a félelmes állatok között. Isten küldötte meg tudja szüntetni a félelmet, bizalmat tud teremteni minden vonatkozásban. A Messiás munkája tehát kozmikus célú és méretű. Igaz, hogy itt a jövő reménységéről van szó, ez így itt a földön nem valósul meg. Ugyanakkor ez is, mint minden más ígérete megvalósítandó parancs a jelenben is, legalábbis annak kell tartani /lásd 2,5./. A jövendő békesség ígérete elkötelező a mában, így lehet a Messiás karácsonyi ajándéka rajtunk keresztül mindenkié.

Karácsony második napján szólva textusunkról, világosan kell látnunk, nem a mi igehirdetésünk teszi azt karácsonyivá, hanem az a tény, hogy a nagy fordulatról, Isten újrakezdő kegyelméről beszél. s ez karácsonnyal, Jézus születésével kezdődött. Eszünkbe juthat a szép 157. számú énekünk: "Egy zsenge rózsatőről, vesző sarjadt,

nemes." Vegyük költői szabadságnak, hogy rózsatőről beszél és rózsabimbóról. Mégis igénk indította el azt az éneket, hiszen "Jesszéről" szól, "Ézsaiásra" is utal, és karácsony lényegét énekli meg, amikor ezt olvassuk: "Amerre fényét szórja, tűnik az éjszaka. Isten és ember ő. Megment bűntől, haláltól, igaz Üdvözítő." Isten ajándékozzon meg bennünket, gyülekezeteinket, egyházunkat ilyen éjszakát tüntető, újulást hozó, áldott karácsonnyal. Ebből adódik az ajánlott igehirdetés témája is:

"...Vessző sarjadt, nemes."

"Karácsony a szeretet ünnepe" - szoktuk mondani. Elkoptatott szó. Sok esetben nem is igaz. Abból a szempontból különösen nem, ha a mi szeretetünket akarjuk ünnepelni. Mert karácsony Isten szeretetének ünnepe. Ha ezt kivesszük, a lényeg vész el. Minden mögött, ami történt és történik Isten türelmes, lehajló szeretete van. Karácsonykor tehát akkor ünnepelünk jól, ha Isten szeretetét ünnepeljük. De még mindig keveset mondtunk ezzel is. Igénk alapján karácsony ezt jelenti: mégis szeret az Isten. Amikor egy fát kivágásra ítélnek, ennek oka van: kiszáradt, gyümölcstelen, elöregedett. Istennek minden oka megvan népe "fájának" kivágásra is: kiszáradt, gyümölcstelen, elöregedett. Így volt ez Dávid háza idején, azóta és ma is. De m é g i s , mindennek ellenére történt valami: "Vesszőszál hajt ki" - valami új kezdődik, mégis szeret az Isten. Karácsonyt az érti igazán, aki ezt érti, átéli és vallja. Isten teljes joggal kivághatna minket, megérett az ítéletre életünk, népe, egyházunk is, sőt az egész világ is. De mert Isten mégis szeret, valami hallatlanul újat kezdett népével, velünk, sőt az egész világgal is, "vesszőszál hajt ki". A 157. énekünk ugyan rózsáról énekel, de a lényeg igaz: "Azt értem, azt a bimbót, mit Ézsajás ígért. Mária karján ringott, hogy mennyből földre ért..." Igen, Jézus a "vesszőszál" az új hajtás. Órá emlékezve ámulhatunk igazán: mégis szeret minket az Isten. Őt küldte Isten, aki látszatra gyenge "vessző", mégis a lélek által hatalmas, aki Isten és Mária Fia egyszerre. Mert Isten bűneink, hitetlenségünk ellenére mégis szeret minket.

Aki ezt megérti, aki ebből a szeretetből él, annak életében is történik valami. Aki őt elfogadja, vallja és követi, annak életében is új hajtás, élet támad, s ennek gyümölcsei vannak. Mit hoz Urunk? Mit kapunk általa?

Krisztus új életet teremt. Egy csonkból - új hajtás, ítéletből nagyobb és új kegyelem. Az új hajtásból pedig új élet születik. Ha a szavak a fák megfiatalításának képéről szólnak is, itt többről van szó: Isten megítélt, ítéletre érdemes népének "megfiatalításáról", felfrissítéséről, megújításáról. Arról, amiről Jézus Nikodémusnak beszélt: az elhagyott csonknak, amibe csak belebotlik az ember, minek is van? És hányszor újította meg Isten ezt a népet a történelem folyamán. Egyházunk mai életén komolyan gondolkozva - ha vannak is nézetkülönbségek - közösen látjuk, megújulásra, megfiatalodásra, frissülésre, újulásra van szükségünk. Ezt pedig senki más el nem végzi életünkben, csak Jézus, aki maga az "új hajtás". Benne mi is azzá lehetünk. Karácsony nemcsak emlékezés arra, ami történt, hanem a mai ünnep is a megújulás lehetősége. Isten újat akar kezdeni velünk, egyházunkkal, sőt az egész világgal. Ennek megértése, elfogadása lenne áldott karácsony.

Krisztus igazságot hoz. Igazsággal felövezett uralkodó. Elég ritka volt a történelem folyamán. A jövendő Messiásról így szól a próféta: "igazságosan ítél". Méghozzá "nem hallomás után dönt" - "nem látszat szerint ítél". Jézus így lát bennünket. nem szorul információkra, pontosan tudja, kik vagyunk. Azt is ismeri életünkből, amit mindenki elől rejtünk. Erről tanúskodnak az evangéliumok, erről szól az egyháztörténet is, de így van ez ma is. Ez azonban igazságos uralmának csak "féligazsága". A vigasztaló az, hogy igazsága soha nem a sajátja, hanem mindig másé, sőt mindig a szegényeké. Mindenkor a nincstelenek oldalán áll. Végső fokon ez történt a kereszten is: mások igazságáért halt meg. Ez a mi reménységünk, de feladatunk is. Krisztus igazságát élni azt jelenti, hogy nem a magaméért harcolni, hanem a másikért, a mindenkori elesettek, szegények igazáért, ügyéért. Ez a Krisztus bocsánatából fakadó igaz élet szíve, lényege. Ennek megélése lenne az igaz karácsony ma.

Krisztus békességet ad. Nem egyszerűen néhány napi fegyvernyugvást, a szeretet emlegetését. Ennél többet akar és ad. Világunkra lassan igencsak jellemző: mindenki arca mindenki ellen. Sokan emlékeznek még a szép magyar filmre: Gyöngyvirágtól lombullásig. Ez a film nemcsak a szép természetet elevenítette meg, hanem világossá tette az állatvilág küzdelmét, háborúskodását is. Igen, az ember békétlensége ragadós, átragad a természetre is. Jött azonban valaki, aki egyszerű embernek született, de Istentől kapott hatalommal békességet hirdetett és hozott. A szív békességét, a család békéjét, az egyház és az egész embervilág békességét. Igaz, az igében elénk rajzolt idillikus kép itt nem valósul meg egészen, csak töredékesen. Reménységünk azonban Isten országában a teljes és tökéletes békesség. De ez a reménység - ha igaz a szívünkben - már most a békesség szolgálatába állít kicsiben és nagyban egyaránt. Legyen ragadós, ragályos a békesség is, ne csak a békétlenség. Karácsony ünnnepének végső tartalma és célja: Krisztus békességét elnyerni és vinni.

Karácsony ünnepén melegítse át szívünket: mégis szeret az Isten. Ennek zaloga Fia. Ebből a szeretetből merítve formálódjék életünk, alakuljanak hétköznapjaink az ünnep után: legyen Krisztusban újulásunk, másokat szolgáló igaz és békés az életünk. Mert: "vessző sarjadt, nemes."

Keveházi László

Gondolatok az igehirdetéshez

Ádvent első vasárnapja
Csel. 17,22-32

Paul Tillich a következő címben foglalja össze a textus megközelítését: "A válaszoló teológus". Igaz ugyan, hogy a teológus is gyarló és tévedhet, éppúgy, mint minden más ember, mégis képes választ adni a küldetésére vonatkozó kérdésekre, azért, mert Krisztusban van, vagyis új létformában él. A teológus válaszának hármas lépcsőfoka: 1) A kérdezők számára nem ismeretlen a válasz - hisz ők is tisztelnek egy "ismeretlen istent". Maguk az ateisták is Istenben élnek. (28. vers). Az igazi ateizmus az ember szamára épp ezért lehetetlenség. Egy istent csak egy másik isten nevében lehet tagadni és legyőzni. 2) Pál rámutat arra is, hogy az ember sokszor csak menekül Isten elől. Az emberiség számára Isten nem idgen, mégis elidegenedett Tőle. Eltorzított istenképet imád. A válaszoló teológusnak az is feladata, hogy leleplezze a hamis isteneket, az egyén lelkében éppúgy, mint a világban. Az a kőszikla, amelyen az ember a lábát megvetheti, az első parancsolat. 3) Elvárja a kérdezőtől annak a paradoxonnak ismeretét, hogy az ember-Jézus a Krisztus. Ő az, aki a múlandóságnak ebben a világában képes volt legyőzni a halált. Nekünk, mint teológusoknak, ezt a paradoxont kell hirdetni és továbbadni, magunk alkotta újak helyett. (...) Az Ő hatalmának paradoxonát nem szabad elhomályosítanunk! (Paul Tillich után H. Schmiedhausen)

Isten megismerése az ÚSZ-i üzenet által szükségszerű szembenálláshoz vezetett az egész antik világgal. És még ma is ezt jelenti, vagyis az istenek legradikálisabb alkonyát. (...) Nem alaptalan volt az, hogy az őskeresztyénséget környezete ateizmussal vádolta. (...) Nem alaptalan az a tény és megállapítás sem, hogy mind a mai napig minden igaz keresztyén igehirdetés zavarólag lép fel a többi vallás területén. Ez nem is lehet másképp: Az Olimposz elnéptelenedik, ha megszólal az egyetlen Istenről az üzenet és ez hitet fakaszt a szivekben. Ennek nyomán minden vallás szent alakjai szükségszerűen profanizálódnak, puszta ideákká, szimbólumokká és furcsa figurákká válnak. Ideig óráig még tengődnek, de végül feledésbe merülnek. A teológiában nincs forradalmibb mondás annál, hogy Isten az EGY, aki senki mással nem azonos. (...) Isten mellett nem lehet más, csak az Ő teremtményei, vagy pedig hamis istenek. (K. Barth)

Míg az antióchiai zsidók előtti prédikációjában Pál arra mutatott rá, hogy a hirdetett Krisztus a messiási várandalmak beteljesítője (Csel. 13,16,,.), addig ez a prédikációja Athénban Isten történelem-felettiségével szembeni érvelését alkalmazza. - Mit je-

lent ez? A hellénista filozófia és annak folytatása, a skolasztika, a keresztyén igehirdetés számára nagyon nehezen érthektő és alkalmazható fogalmakat kínált. A keresztyén igehirdetés gyakori elégtelensége az egyház történelme során arra is visszavezethető, hogy a keresztyén tanítást a hellenista filozófia fogalomkészletének segítségével fejezték ki. Még Jézus szabadító művét, a bűnöktől való megszabadítást, a megigazulást, a kegyelmet és az egész "megváltást" is lelkileg értelmezték. A történetiségnek ez a hiánya vezetett a "templomokban lakozó Isten" felfogáshoz. A közöttünk munkálkodó állandóan életet teremtő és előrelendítő Isten "kezeit" ezáltal megkötözték. (...) Ezzel szemben zsidó területen az Istent a nép történelmében munkálkodó Istennek ismerték fel. (...) Az állandóan jelenlévő és cselekvő Istent a reformáció ismerte fel újra és tette a keresztyén élet fő mozgatójává. (P. Scheuermann)

Ádvent 2. vasárnapja

Zsid. 10,35-39.

A hit nem válik és nem válhat függetlenné a jövőtől. Sőt, a hit nem más, mint egyfajta viszonyulás, például a jövőhöz. (...) Mert a hit a lényegét tekintve a jövőre vonatkozik, ezért figyelni kell arra is, hogy a mi Krisztusba vetett hitünk megigazító-hit, vagyis üdvösség-hit. Ez a hit Istennek azt az ígéretét ragadja meg, hogy Ő velünk és értünk van, s ezért azt is tudja, hogy semmi nem lehet ellenünk. Aki megigazult, annak békessége van Istennel, és akit Isten békessége vesz körül, annak nem kell aggódnia a jövő miatt. Mert aki hisz, annak része van Isten mindenhatóságában és ez azt jelenti, hogy semmi sem ragadhatja ki ebből az örökké tartó védelmi körből. (...) Aki számára tehát Isten jelenti a jövendőt, annak megváltozott a jövője. A hit új, igazi jövendőt tár fel, miközben a mi nagyon is emberi jövőnk határa kitolódik, s ezáltal Isten ajándékaként egy sokkal értékesebb és tartalmasabb jövendő felé haladunk. Így is fogalmazhatunk: a hit eléri azt, hogy a holnapunk nem menekülést jelent a mából, hanem áldást. Mert csak a hitben megbékélt ember képes arra, hogy mint megáldottra, úgy tekintsen az időlegesre. Ehhez azonban fel kell tekintenünk Arra, aki ezt emberként közöttünk létrehozta. Mert amit mi jövőnek nevezünk, az egyszersmindenkorra megnyilvánult és kifejeznetővé vált a mi megfeszített Urunkban, Jézus Krisztusban. (G. Ebeling)

Isten az Ő Igéjében nem dogmatikaórát tart, nem valamely hittételhez csatol számomra elfogadható magyarázatot, hanem Őmaga nyilatkozik meg előttem. Nem valamilyen szaktudásba avat be, hanem önmagát osztja meg velem.

A hit tulajdonképpeni formája tehát nem a sokak által sokszor idézett Credo, a megfogalmazott hit-tétel, hanem az imádság és az élő kapcsolat Istennel. Nem az a hit lényege, amit az előírások sze-

rint el kell hinni, hanem az, amivel Isten az Ő Igéjében előremozdítóan és megajándékozóan reánk hat. (E. Brunner)

—

Az Istenbe vetett bizalom ékes példája: Krisztus számunkra minden! Be akarsz gyógyítani egy sebet? Ő az orvos. - Gyötör a magas láz? Ő az üdítő forrás. - Nyomasztanak bűneid? Ő a megigazulás. - Segítségre van szükséged? Ő az erő. - Félsz a haláltól? Ő az élet. - A mennybe vágyakozol? Ő az Út. - Menekülni akarsz a sötétség elől? Ő a világosság. - Értelmet keresel? Ő a táplálékod. - Ezért jöjjetek, ízleljétek és lásssátok, mily jó az Úr! Boldog, aki benne bízik. (Ambrosius)

—

A hitnek két oldala van, mindkettő azonos értékű. Egyfelől tulajdonosokká tesz minket, ad nekünk valamit, ami azonban még nem a teljesség. Másfelől megtanít valamire, ad egy bizonyos tudást, ami azonban mégis kevés. Amit mi hívő emberek, Isten ajándékaként kapunk, az még nem végleges, részünk lesz még többen is. Amit Krisztusban örökölni fogunk, az még nem a mienk, mégis gazdagnak érezzük magunkat általa, mert bízunk az Ő ígéreteiben. Amíg nekünk bíznunk kell, addig az Ő adományai még az Ő kezében vannak. Mégis a sajátunknak tarthatjuk őket, mert számolhatunk velük. A hit azért mindig kettős: békesség, mélységes megnyugvás, de egyúttal vágyakozás, kívánkozás és futás a kitűzött cél felé. A hit a mi boldogságunk, a vagyonunk, a legnagyobb adomány, melyre mint sajátunkra nézhetünk, számíthatunk, de egyúttal igény és feladat is, mely harcba indít, melyet vállalnunk kell és végig kell küzdenünk. (A. Schlatter)

Ádvent 3. vasárnapja

Kolosse 2,1-7.

"Isten titka": ez a kifejezés az, amely Luther korában és kora nyelvezete számára még érthető volt, a mai használat során elveszítette eredeti értelmét. (...) Az igehirdető feladata tehát, hogy ezt a sokféleképpen használt és a keresztyén igehirdetés szempontjából félrevezető tartalmat is felvett kifejezést megtisztítsa és újra eredeti méltóságba emelje. (...) A titok jelenti általában azt az emberi gondolkodás és cselekvés köréből eleve kieső valóságot, amely számunkra kifürkészhetetlen. Goethe szerint nem tehetünk mást, mint hogy "csendben tiszteljük". Ehelyett azonban mégis megpróbáljuk kideríteni és tárgyilagosan megvilágítani, miközben magunk is elismerjük a velünk szembenálló titokzatosság nagyságát és velünk szembeni fölényét. Tesszük pedig ezt csupán azért, mert a mai igehallgató sem szereti a titkokat - egyenes, nyílt beszédet vár a szószékről.

Ha azonban észrevennénk a titokzatosság felderítésére vonatkozó emberi törekvés értékét, akkor jobban megértenénk azt is, hogy itt nem egyszerűen valamilyen homályos vagy előlünk leplezett dolog megfejtéséről van szó, hanem a kegyesség titkáról. Ez azt jelenti,

hogy a titok megismerésének vágya nem az öncélú leleplezés, hanem egy mélytartalmú kapcsolat feltárása, amely a hitben, a bizodalomban és az áldozatban válik lehetővé számunkra. Ebben nyilvánul meg számunkra Isten jelenléte. Az igehirdető akkor cselekszik helyesen, ha a titok megközelítésének ezt a speciálisan keresztyén felfogását nem hagyja ki a prédikációból, de nem is ismétli állandóan értelem nélkül. Arra kell rámutatni, hogy egyetlen ember sem képes egy ilyen, az egész lényét átfogó titok nélkül élni, amelynek, értelme a hívő számára csak a Krisztus előtti meghajlásban rajzolódhat ki. (M. Müller)

Ahhoz, hogy gyülekezetként élhessünk, közös belátásunknak kell lennie, mert ha különféle meggyőződések vezérlik cselekvésünket. akkor nem juthatunk soha egyetértésre. Itt nemcsak a hitben való egység a fontos - erről reméli Pál, hogy ez adva van a gyülekezetben, melynek tagjairól hallotta, mi is a helyzet a Krisztusra épülő hitükkel. A gyülekezetnek azonban még többre van szüksége a széthullás elkerülésére: a megértés gazdagságára, a tisztán látó szemekre, melyek képesek észrevenni és megítéli a gyülekezet életében, hogy mi a jó, a helyes és a szükséges. Minden egyes döntés és kívánság fölött azonban ott kell állnia annak a fő igazságnak, hogy megismerjük Isten akaratát, elfogadjuk kegyelmét, az Ő gyülekezetévé legyünk, és higgyük, hogy Ő az, aki a világ fejlődését teljességre viszi. Isten akarata megmarad mindvégig, egyszerűen azért, mert az Ő akarata! és ez számunkra kifürkészhetetlen titok, de egyúttal minden istenismeretre való törekvés nagy célja is. Azért vagyunk képesek megragadni ezt a titkot, mert Krisztusban minden isteni bölcsesség és ismeret a maga teljes gazdagságában benne van. Csak Őáltala ragadhatjuk meg az összes ismeretet, ezáltal lehetünk bölcsek a gyülekezet dolgaiban. hogyha Őt megismerjük.

Isten ismerete tehát nem azért jelenik meg Jézusban, hogy számunkra elérhetetlen maradjon, hanem épp ellenkezőleg: Isten ezt a kincset Jézusba zárta azért, hogy mi Őbenne megtaláljuk. Jézus tehát egyfelől messze fölöttünk van, mert Benne Isten tökéletessége lakozik. másfelől azonban Ő az embervilágba küldetett, hogy eggyé váljon a gyülkezetével és segítse azt. (...) Isten kincsei pontosan azért vannak elrejtve, mert kincsek, amiket Isten értékesnek ítél és meg akar kímélni mindenfajta visszaéléstől és megszentségtelenítéstől. Csak az talál rá ezekre a kincsekre, aki követi Krisztus hívását. Ha azonban Őhozzá és Övele megyünk, nemcsak a bölcseségnek egy darabkáját fogjuk fellelni, hanem mivel Krisztus az Isten tökéletességét hordozza, az összes ismeretet és bölcsességet elérhetjük elhívatásunk betöltéséhez. (A. Schlatter)

Ádvent 4. vasárnapja

2 Kor. 1,20-24.

Az "Ámen" héber szót annyiszor alkalmazták a Megváltóval kapcsolatban, hogy a Szentlélek ösztönzésére Isten egyháza is megtartotta. Értelmét így lehet körülírni: tudd meg, hogy imádságod meg-

hallgatásra talált! Úgy jut kifejezésre a jelentéstartalma, mint Istennek az imádkozó ember számára adott válasza, amikor kegyesen elbocsátotta azt imádságának meghallgatása után. Ez a felfogás érvényesül az "ámennek" a katolikus istentiszteleten való állandó használatakor is, amikor az egyház a Miatyánk elmondása után az Ámen kimondását nem engedélyezi a ministránsoknak, sem a gyülekezetnek, hanem egyedül a pap jogkörébe adja. Mint az Isten és ember közötti közvetítő, ő válaszol a meghallgató Isten nevében a népnek. /.../ Amikor ezt a kifejezést mi vesszük ajkunkra, akkor ez az előtte mondott imádság megerősítését jelenti. (A. Koch)

Néhány kifejezés, mint pl. az "Ámen" vagy a "Hallelujah", megmaradt eredeti kifejezési formájában, holott le lehetett volna fordítani. Azért használjuk mégis eredetiben, hogy e formában is kifejezésre jusson e szavak valódi, mélységes, szent tartalma és hangsúlya. (Augusztinusz)

Az "Ámen", mint az imádság befejezése, olyan mint egy aláírás, kézjegy, vagy pecsét valamely fontos okmányon, amit hitelesíteni akarunk. Imádságunkat és rajta keresztül életünket ezzel a szóval Isten kezére adjuk hitelesítésre. /.../ Van azonban más "Ámen" is, amely ugyancsak valaminek a tartalmas lezárását jelenti. A lélekharang megkondulása egy emberi élet Ámen-je. A temető egy város Ámenje. Az egész teremtett világ ámen-je az örökkévalóság. (R. Vleugels)

Az apostol szilárdan képviseli azt az álláspontot, melyet mint az egyetlen helyeset és igazat adta át s mely szerint a tökéletes beteljesedés egyedül Krisztus által következik be Isten univerzális birodalmában. Ezért hangsúlyozza, hogy amit ő erről a Krisztusról prédikál, az a valótlanság állításának mindenfajta gyanúján felülemelkedik. Egy prédikátor számára persze nem is létezhet más alternatíva, mint hogy feltétlenül ragaszkodik az általa képviselt ügyhöz és annak igazságaihoz. Pál megbízhatóságának alapja azonban nem csupán az ő személyes meggyőződése és eltökéltsége, hanem sokkal több: a szálak Isten munkálkodásához vezetnek, mellyel az apostolt szolgálatába állította és állandóan eszközül használja. Isten szilárdította meg tehát benne a hitet, éppúgy, mint az olvasóinak a hitét is Jézus Krisztusban. Ez a csodálatos erő pedig, mely egyre szorosabban köti Krisztushoz az övéit, a Szentlélek.

Ennek az apostoli nevelésnek az elején ott áll az elhívatás, vagyis a megtérés, amitől Pál sem önmagát, sem az általa alapított és gondozott gyülekezeteket nem tudja függetleníteni, hisz egykor teljes valóságában élte át a benne működő isteni erő munkáját. Ez az egyedüli biztosíték az ő szavahihetőségére. /.../ Isten Lelke adja meg az ember számára a foglalót egy magasabb világba való bejutáshoz. (F. Niebergall)

Nemcsak Krisztus az "igen" és "ámen", de nekünk is szabad és kell Isten dicsőségére és imádására igent és ámént mondanunk. Ez az a szó, amit egyházainkban az Ige szolgája kimond ma is az igehirdetés után. Pál itt az Igét hallgató gyülekezetnek is a szívére helyezi, hogy ő is mondja ki ezt. /.../ Legyen bátorság bennetek, hogy hitvallólag ti is igent és ámént mondjatok! Ne hagyjatok bennünket oly nagyon magunkra a szószéken ezzel a magányos ámen-mondással! Hiszen az igehirdetés is az egész gyülekezet hitvallása is. Ezért hát ezután mondjátok hallhatóan velem az igehirdetés és imádság után a megerősítő és hitvalló ámént. (W. Lühti)